CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री पं. मुकुन्दनाथ शर्मा भट्टराई निवेचनकामसन् लिच्छवीर काठ

नेपाल

ॐ

वाचं धेनुमुपासीत

नेपालस्य

[इतिहासप्रधानं विविधविषयविभूषितं मासिकं पत्रम्]

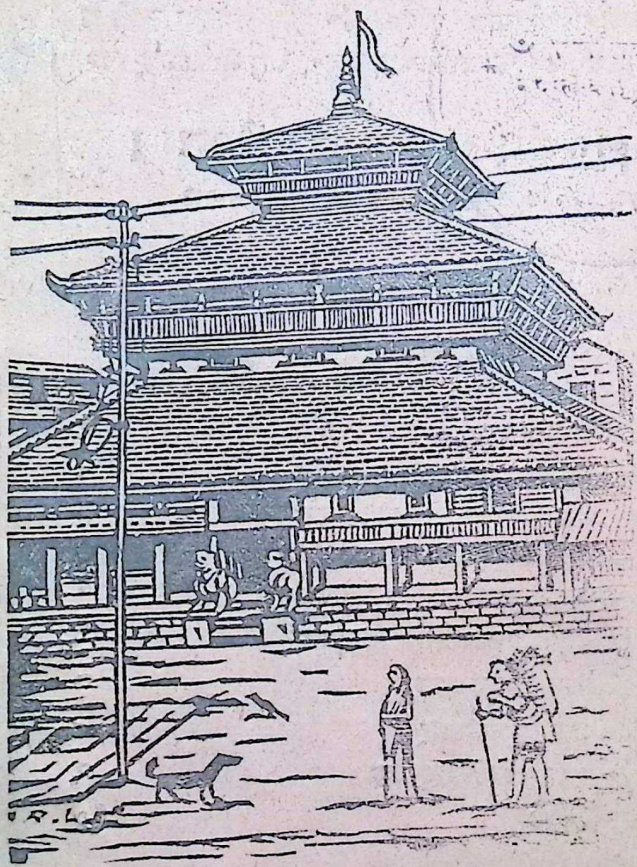

[संस्कृत-साहित्य-परिषत्पत्रिका]

संस्कृत-सन्देशः

प्रथमे वर्षे १— गोरक्षम न्देरम् —सप्तमोऽङ्कः ७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सम्पादकौ—

योगी नरहरिनाथः पं० बुद्धिसागरपराजुली च
मूल्यम् ४।, ४) षाण्मासिकम् २।५०, २॥) मासिकम् ।५०,॥)

वि. संवत् २०१० कार्तिक शुक्लैकादश्याम्
शकसं. १८७५ ने. सं. १०७४

लेखसूची

श्रीभीमसेनस्थापास्तम्भाभिलेखः १
श्री ५ पृथ्वीनारायणसाहदेवोपदेशः २
न्यायरत्नाकरमीमांसाग्रन्थपरिचयः ३
श्रीअमरसिंहस्थापोप्रसिद्धपत्रानुवादः ४
श्रीगरुडनारायणशिलालेखानुवादः ५
श्रीमानदेवजयस्तम्भाभिलेखानुवादः ६
श्रीत्रिरत्नसौन्दर्यगाथा ७
कोतपर्वसम्बन्धिपत्रम् ८
त्रिपुरेश्वरशिलालेखानुवादः ९
दिङ्निर्देशः १०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

थापाथलीस्थः श्री भीमसेनथापाप्रशस्तिसनाथः

स्तम्भोत्कीर्णोऽभिलेखः

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीवाग्वत्यै नमः ॥

जननि वाग्वति त्वत्स्तुतीरवाङ्मनसगोचराः कर्तुमीश्वराः ॥
जगति पामरा माद्दशो नराः कथमलंतरामत्र सह्यताम् ॥ १ ॥
जलरुहं जलाज्जायते जलोज्जलरुहं नहि व्याप्तिमत्र ताम् ॥
इति विधेर्हरस्यम्ब भीतिभिः शिवमुखाब्जजा त्वं सती भुवि । २ ।
पशुपतेः स्फुटां त्वां दयामहं जननि वेद्मि यत्त्वामुपागताः ॥
शिवपुरे जना भस्मधारणाः शशिविभूषणा नन्दिवाहनाः ॥ ३ ॥
जलकणैर्युतो मारुतो वहन्नयति शुद्धतां दिग्विदिक्स्थितान् ॥
जननि जन्मिनः पातकात्मनः सुरपुरेन्ततः स्पर्शमात्रतः ॥ ४ ॥
तव जलं समाश्रित्य यो जनः शिशिर आगते कम्पते ततः ॥
स्मरशरव्यथाकम्पनं जनाद्दधत उर्वशीमुख्यनायिकाः ॥ ५ ॥
पतति यज्जले वस्तु तल्लघु किमपि यत्र वाःपूर एति तम् ॥
ननु यतो भवत्यम्ब तत्र किं त्वयि पतज्जनस्त्वेति तं शिवम् । ६ ।
जलगतं च यत्तच्च मज्जति गुरु किलेह यस्त्वज्जले जनः ॥
जननि पातकाद्योघसंचितो भवति मग्न उन्मज्जतीश्वरि ॥ ७ ॥
धनविसर्जनं देवतार्चनं जननि तर्पणं पिण्डपातनम् ॥
तव तटे जनो यत्करोत्ययं भवति तस्य तत्पुण्यमक्षयम् ॥ ८ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तव जलामृतं हस्तसंभृतं यदिह संततं पीयतेमृतम् ॥
जननि मन्यते तत्र चामृतं जलधिनिःसृतं देवतामृतम् ॥ ९ ॥
तव तटे जवन्यत्र वासतः पशुपतिर्जगन्मुक्तये स्थिराम् ॥
परिहसत्यहो विश्वनाथसत्कृतसुरापगां काशिकावहाम् ॥ १० ॥
तव तटोदरे तीर्थकोटयस्तदुपवर्णने वेद्मि तुर्मुखः ॥
दशशताननः स्यामहं तदा किमु भवेयमीदृक्तु न क्षमः ॥ ११ ॥
पशुपतिः शिवो ज्योतिरीश्वरः सकलसिद्धिदा शुद्धकालिका ॥
विजयते मुदा त्वत्तटे सदा त्वमिह सर्वदात्रेति नाद्भुतम् ॥ १२ ॥
सलिलसन्निधौ दैवयोगतो मृतिमुपागता ये चराचराः ॥
विरहिता अमी कोटिजन्मसंचितमलैर्जन्तीशपत्तने ॥ १३ ॥
शिव जगत्पते पार्वतीपते पशुपते महादेव शंकर ॥
इति सुजल्पतोऽहनिशं मम भवतु त्वत्तटे गङ्गिके स्थितिः ॥ १४ ॥
तव जलेथवा जन्हुजाजले शिव शिवेति वा राम राम वा ॥
मरणसन्निधौ जिह्वका मम वदतु ते स्तुतेरस्य पाठतः ॥ १६ ॥
यदमलाम्बुनो नित्यसेवनं वृजिननाशनं दुःखदारणम् ॥
भवकभावनं मुक्तिकारणं शरणमेमि तां वाग्वतीमहम् ॥ १६ ॥

सूरीन्द्रारामहृदयस्य सुतेन भक्त्या
वाणीविलासविदुषा रचितस्तवोऽयम् ॥
अस्योपरि प्रपठनाद्भवतु प्रसन्ना
श्रीवाग्वती वरनदी निखिलाघहन्त्री ॥ १७ ॥

इति श्रीमन्महाराजाधिराजराज्ञ्याः श्रीललितत्रिपुरसुन्दरीदेव्या आज्ञया रामहृदयपण्डितात्मजवाणीविलासपण्डितकृतं वाग्वती-स्तोत्रम् । शुभम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीवाग्वत्यै नमः ॥ श्रीवैष्ण(ष्ण)व्यै नमः ॥
यदमलाम्बुनो नित्यसेवनं वृजिननाशनं दुःखदारुणम् ।
भविकभावनं मुक्तिकारणं शरणमेमि तां वाग्वतीमहम् ॥ १ ॥
भक्तैतद्देशभूपाभ्युदयशतकरी कालिका जागरूका
योगी गोरक्षनाथोऽपि च जयति सदा यत्र विघ्नं विनिघ्नन् ।
शूराः सन्ति प्रजाः स्वप्रभुहितनिपुणा न्याययुक्ताः स्वतन्त्राः
सोऽयं गोर्खाभिधानो जगति विजयते कोऽपि रम्यः प्रदेशः ॥ २ ॥
तत्र द्रव्येशसाहो नृपवर उदितः पूर्णसाहोऽस्य पुत्र-
स्तस्य श्रीरामसाहो विरचितविविधश्लाघ्यलोकव्यवस्थः ।
तस्माच्छ्रीडम्बराख्योऽजनि तनयवरस्तत्सुतो ऽभून्महात्मा
नाम्ना श्रीकृष्णसाहो ऽभवदमलयशा रूद्रसाहो ऽस्य सूनुः ॥ ३ ॥
भूपः पृथ्वीपतिस्तत्सुतवर उदभूत्तज्जनिर्वीरभद्र-
स्तस्मात्सत्सिद्धिशाली समजनि नरभूपालसाहोऽवनीशः ।
पृथ्वीनारायणो ऽस्मादुदभवदवनावुद्यदुद्दामकीर्ति-
र्नेपालक्षोणिपालप्रबलरिपुकुले कल्पकालानलाभः ॥ ४ ॥
भूपो भक्तिभरेण योऽल्पवयसि प्राप्यैव वाराणसीं
याञ्चानन्तरमागतौ स्वमहसा मार्गावरोधोद्यतान् ।
हत्वारीन्स्वपुरीं प्रविश्य च नवाकोटाख्यदुर्गं बला-
ज्जित्वा प्राप च काष्ठमण्डपपुरीं संहृत्य कोटीर्द्विषाम् ॥ ५ ॥
तस्मात्सिंहप्रतापोऽजनि नृपतिपतिः पुण्यवान्सत्प्रतापः
प्रादुर्भूतोऽप्यमुष्माज्जगति रणवहादूरराजाधिराजः ।
बालामालावशीलावलयरिपुकुलालोललीलाविलासो-
ल्लासासक्ताचलालीकुचकलशविधिव्यर्थताकर्तृतेजाः ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दाता पाताऽनुशास्ता निखिलगुणनिधिर्गानविद्यादिविद्या-
ऽभिज्ञो यः कम्पमाना विपुलभयवशात्पालयन्त्यादरेण ।
प्राक्प्रत्यक्सव्यसव्येतरत उपचरन्तोऽधिपा यस्य विज्ञा
राज्ञामाज्ञां मनोज्ञाः करकमललसत्कुड्मलोल्लासिशीर्षाः ॥ ७ ॥

सौन्दर्यातिशयादमुष्य नृपतेः प्राणाधिकप्रेयसी
श्रीमत्कान्तिमती त्रिलोकविदिता जायाऽभवद्वीक्ष्य याम् ।
एषा कापि सुराङ्गनासु किमियं किं नागकन्यासु वा
कामस्येति रतिः प्रिया किमथवा लोकोऽयमाशङ्कत ॥ ८ ॥

पुत्रं पर्वतचक्रवर्तिनृपतिं सिंहासनाध्यासितं
स्वीयं वीक्ष्य विधाय दाननिकरानङ्के स्थिता स्वामिनः
एषा भागवतार्थमन्तसमये वाणीविलासाद् बुधा-
दाकर्ण्यैव हरिं निधाय हृदये लीना परब्रह्मणि ॥ ९ ॥

ललितत्रिपुरादिसुन्दरी चरमामुष्य नृपस्य सुन्दरी ।
जयति त्रिजगत्सु सुन्दरी भुवि कैलाश इवेशसुन्दरी ॥ १० ॥

स्वाङ्के स्वस्वामिना श्रीगुणवति निहिते भूमिपे पुत्रवर्ये
प्राणानाधाय नारायणचरणमनाः पुण्यकर्माणि नित्यम् ।
कुर्वाणाऽनाथदीनागतिकजनकृपापारवारां निधिः सा
साध्वीनामग्रगण्या जगति विजयते भूमिपालेन्द्रपत्नी ॥ ११ ॥

गीर्वाणोत्तरयुद्धविक्रमनृपः प्रोद्भूत उर्वीभृतः
पुत्रोऽस्माज्जलधेः सुधांशुरिव सद्धामाभिरामोदयः ।
लोकानन्दिकरः प्रचण्डमहसः सार्द्धाब्दको लब्धवान्
यो राज्यं जनकान्निजाज्जगति सज्जन्युव्रजानां मुदे ॥ १२ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कर्णे दानं मनोज्ञे द्युतिमृतसुकृते धर्मराजेऽर्जुने स-
च्छौर्यं गाम्भीर्यधैर्ये अधिजलधि रवौ तेज आह्लादकत्वम् ।
चन्द्रे भोजे प्रसादं कविजनकवितास्वाद आधाय नूनं
धाञ्छन्नेकत्र धाता स्थिनमिदमखिलं सृष्टवान्द्रष्टुमेतम् ॥१३॥

ज्येष्ठा श्रीसिद्धिलक्ष्मीर्विलसति महिषी यस्य गोरक्षराज-
लक्ष्मीश्चैतद्वयीयं पतिभजनपरा सर्वसाध्वीषु धन्या ।
प्रायो भूयोऽपि भूयोऽद्भुतकलिमहिमोद्भूतभूभारहेतु-
ध्वस्त्यै कृष्णोऽ(ष्णो)वतीर्णोऽयमियमपि मुदे रुक्मिणीसत्यभामा १४

यस्य श्रीभीमसेनः सचिवकुलमणिर्भाति भूपालमौलेः
कस्मिंश्चिद्घोरविघ्ने निपतति विधितो धीरगम्भीरधीर्यः
आवीद्रूपं धियोपद्रवशममकरोत्स्वीययायुष्यहेतो
राज्ञः कीर्त्यै च नानाविधविमलयशोहेतुकर्माणि मन्त्री ।१५।

जरन्नव्यं रम्यं प्रमदवनमध्वादिघटनं
पुरद्वारं वृष्ट्यातपविकललोकाश्रमयुतम् ।
तथा वारुत्खानाभिधमथ सजागद्देवलमिति
प्रसिद्धं गोर्खायामपि नृपगृहं भीमरचितम् ।१६।

यो दक्षं लक्ष्यवेधे रुचिरहरिकथाकर्णनैकाग्रचित्तं
तुङ्गं रिङ्गत्तुरङ्गं व्यधित वशयितुं संप्रवीणं प्रभुं स्वम् ।
बाल्ये नद्यादिबाहुप्रतरणनिपुणं वर्ण्यनानागुणौघं
मन्त्रीन्द्रो भीमसेनः सुकृतचयवशाल्लब्ध आभाति यस्य ॥१७॥

यत्कोधश्रुतिमात्रतोऽप्यरिवधूवृन्दाश्रुधारा वृह-
द्धारा वोपचिता निरीक्ष्य नटति द्राङ्नीलकण्ठावली ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो मातेव पितेव बन्धुरिव सत्स्त्रीव प्रभौ दासव-
च्चास्ते तत्र निधाय भीमसचिवे राज्यं नृपः क्रीडति ॥१८॥
कश्चिच्चीनपचक्रवर्तिरचितः सन्धिः समृद्धोऽनिशं
यन्मन्त्रान्मनसापि नेच्छति भियाऽऽक्रान्तुं प्रवृद्धोऽप्यरिः।
ताम्रास्योऽमरसिंहमन्त्रिवरतः सोऽग्नि स्थिताद्यत्पितुः
सोऽयं मन्त्रिशिरोमणिर्हितकरो यस्यास्ति सोऽयं नृपः।१९।
स्वाम्यर्थाय हि जीवनं भवति तद्भ्रातर्व्रज त्वं युधी-
त्याज्ञप्तो रणसंमुखे नयनसिंधापा यदीयोऽनुजः ।
स्वप्राणानजहाद्रिपून् भुजबलादाक्रम्य काङ्डाह्वये
कोटे क्लिष्टपथे प्रवेशसमये मन्त्री स यस्यास्त्यसौ ॥ २० ॥
नेपालोऽयमुपद्रवावलिशतस्थानं प्रभुर्बालकः
संरक्ष्यो मम सर्वथा गृहसुखं त्यक्त्वेति भूपालये ।
स्थित्वान्तर्बहिरग्र्यधीविलसितो दृष्टिं प्रदायानिशं
यो जागर्त्ति स भीमसेनसचिवो यस्यानुरक्तोऽस्त्यसौ ॥२१॥
अनुजवखतवारो येन सम्यङ् नियुक्तः
प्रतिपदमवनीशं सावधानोऽवति स्वम् ॥
यमऽमृतरणधीरौ भ्रातरौ भक्तिमन्ता-
वनुसरत उदारौ सोऽस्ति भीमो यदीयः ॥२२॥
लोका जानीत यूयं प्रभुहितकृतये नाऽभवन्नास्ति भावी
नो मन्त्री भीमसेनादपर इह लसद्बुद्धिचातुर्ययुक्तः ॥
तस्माद्भीमो गरुत्मानयमुत हनुमान् सेवितोऽनेन भूपः
कृष्णो(ष्णो)वा राघवोऽवातरदिति कथयत्यत्र वाणीविलासः ।२३।
श्रुत्वा यन्मन्त्रिकर्मादभुतमतिचकितः(स्फूर्ज)जयित्वा स्वभूम्नां
कार्त्स्न्येन द्रष्टुमत्र क्षितितलविवराच्छेष एत्य स्थितः किम् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कायव्यूहेन भीमोत्कटकृतिमिषतो मन्य इत्थं हि नो चे-
द्भूकम्पोऽभूद्विदीर्णा धरणिरपि कथं मन्त्रिकृत्यं च शुभ्रम् २४

यत्सचिवं भीमसेनं संमन्त्र्य च वाग्वतीतटे घटनम् ।
सेतोरकृत सुकीर्त्यै श्री ललितत्रिपुरसुन्दरी देवी ।२५।
यस्मिन् सुन्दरसेतुवर्यरचनं श्रीभीमसेनान्वयात्
ताराधीशरु (चा धि)भाति हितकृच्छ्रीलक्ष्मणोपेतता ॥
धैदेहीति वचो जनो धरणिभृद्रामो (नुभा) वात्सदा
लङ्कायादरमेति तत्सुचरितं रामायणं मन्महे ।२६।

पाराघा(रनि)वासिजन्तुनिवहानायासतो निम्नगा-
मेतां मातृकुले तथा पितृकुले भर्तुःकुले संस्थिताः ।
ये ये ते पितरोऽपि दुस्तरभवाम्भोधिं प्रमोदान्विता-
स्तीर्त्वोत्तीर्त्वान्त्विति वाञ्छयाऽकृत वरं सेतुं नृपेन्द्रप्रिया।२७।

पारावारतटस्थलोकवसतिग्रामाभिरामोदयो
वाग्वत्यां विहितेयमालिरुपलावद्धप्रघट्टान्विता ।
राज्ञ्याः श्रीललितादिमत्रिपुरसुन्दर्याः स्फुरत्यद्भुता
मुक्तिश्रीपुररत्नवृन्दविजयोद्यन्ती पताको किल । २८ ।
गीर्वाणोत्तरयुद्धविक्रमनृपायुर्वृद्धिदा लेखनी
दैवी निर्मलभीमसेनमनसो वृत्तिः स्फुटा मूर्तिधृक् ।
कीर्तिः कापि शलाकिका त्रिपुरसुन्दर्य्याः स्वनिश्रेयस-
श्रीपूर्द्वारवरुद्धयोररर्यारुद्घाटिकोद्घाटने । २९ ।
आलङ्कं शतयोजनो जलनिधिर्यो जानकीजानिना
जाघ्यायै तरणाय वानरवरानीकस्य बद्धः पुरा ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चित्रं तत्र किमत्र तत्त्रिपुरसुन्दर्य्या स्वभर्त्रादिको-
द्धारायाऽक्रियताऽध्यपारभवधार्निध्येष सेतुर्दृढः । ३० ।

शाके१७३२द्वित्रिमुनीन्दुमानिनि नगोङ्काक्षिक्षमासम्मिते
संवइ १८६८ मास्यधिसिद्धिपौश्न(ष्ण)वणिजे मार्गे गुरोर्वासरे ।
शुक्लैकादशिकान्विते रणवहादूराधिपश्रेयसे
राज्ञीयं मकरोदये कृतवती सेतोः शिलान्यासनाम् । ३१ ।

गीर्वाणोत्तरयुद्धविक्रममहाराजाधिराजाज्ञया
कर्मण्यत्र स भीमसेनसचिवो लक्ष्म्यादिनारायणम् ॥
डिट्ठेति प्रथितं सुकर्मनिपुणं प्राज्ञं नृपाज्ञाकरं
प्राचीनानुचरं न्ययुङ्क्त मतिमान् श्रद्धाभरेण द्रुतम् ॥ ३२ ॥
सुव्वेतिव्यपदेशभाग्द्विजवरः श्रीलोकनाथाह्वयः
पाँडेः सेवनविज्ञयद्रथ इति ख्यातः सुवेदारकः ।
वीरो ज्ञो दलवारसंज्ञकसुवेदारो वरो बुद्धिमान्
सुव्वाः पीहुवराभिधोऽतिनिपुणस्तद्वन्नियुक्ता अमी ॥ ३३ ॥

एतान् पञ्च नियोज्य कर्मनिपुणान् प्राधान्यतः पावके-
ष्वग्नीन्दु १३ '५३ प्रमितैः करैः परिमितं सेतुं दृढं सुन्दरम् ।
कृत्वा सिद्धमिमं प्रभुं नृपवरं तन्मातरं स्वामिनीं
सन्तोष्यास्य स भीमसेनसचिवो व्यज्ञापयत्संस्कृतिम् ॥ ३४ ॥

अथ नरपतिमात्रा दैवतार्चां विधाय
बहुलवसुविसर्गैर्हव्यवाहं सुतर्प्य ।
द्विजसमुदयदीनानाथलोकान्प्रतोष्य
निजपतिपरधामप्राप्तये संस्कृतोयम् ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

संव १८ ६८नागर्तुनागावनिपरिकलिते चैत्रिकेकृष्णपक्षे
सप्तम्यां कुम्भगेऽर्के सुरगुरुदिवसे मैत्रभे हर्षणाख्ये।
योगाग्न्ये द्वन्द्वलग्ने ववकरणयुते हैमसिंहध्वजोद्य-
त्कीर्तिस्तम्भाभिरामो नृपतिमहिलया सेतुरुत्सृष्ट एषः।३६।

गीर्वाणोत्तरयुद्धविक्रममहाराजाधिराजाज्ञया
जाता श्रीललितोत्तरत्रिपुरसुन्दर्व्याः परात्मेशितुः।
प्रीत्यै कीर्तिरियं परा विजयतां वाणीविलासस्तुता
कल्पान्तावधि भीमसेनसचिवश्रोद्यत्प्रभावान्विता ॥ ३७ ॥

अतः परं संस्कृतवाणीमजानानामपि भद्रित्यर्थबोधाय स-
एवार्थः संक्षिप्य भाषयो प्रकटीक्रियते

श्री गो र्खा दे श मा प हि ले श्री द्र व्ये श सा ह म हा रा ज
ङ्ग नु भ यो. उ हा प छि उ न का पु त्र श्री पू र्ण सा ह .उ न का
पु त्र सं पू र्ण लो क मा स्थि ति घां ध न्या श्री रा म सा ह.
उ न का पु त्र श्री डं ब र सा ह. उ न्का पु त्र श्री कृ ष्ण सा ह.
उ न्का पु त्र श्री रु द्र सा ह. उ न्का पु त्र श्री पृ थ्वी प ति सा ह.
उ न्का पु त्र श्री धी र भ द्र सा ह. उ न्का पु त्र दे व ता को
प्र सा द पा या का अ ने क सि द्धि ले यु क्त भ या का श्री न र
भू पा ल सा ह. इ नै का पु त्र वा ल्या ध स्थै मा श्री का शी या
त्रा ग रि फि र्दा मा छे क न आ उ न्या चौ की दा र प्र भ ति श
त्रु सै न्य क न क त्त ल ग रि गो र्खा स ह र मा प्र वे श ग र्या.
ए छि नु षा को ट ने. पा ल प्र भृ ति दे श मा रि श्री म हा रा जे
ब हा दू र ष म्से र ज ङ्ग प द वी पा उ न्या श्री पृ थ्वी ना रा य

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ण सा ह म हा रा जा हु नु भ यो. इ नै का पु त्र प्र जा रं ज न
ग र्दा मा नि पु ण भ या का. श्री सिं ह प्र ता प सा ह म हा रा
जा हु नु भ यो. इ नै का पु त्र अ ति सु न्द र मू र्ति भ या का स
क ल श त्रु को सं हा र ग र्न्या दा ता मा अ ग्र ग ण्य दे श का ब
ड़ा ब ड़ा रा जा वि षे प नि हु कु म च ला उ न्या शस्त्र शा स्त्र सं गी
त तं त्रा दि स क ल वि द्या का नि धा न. श्री र ण ब हा दू र
सा ह म हा रा जा धि रा ज पु त्र ला इ रा ज्य दी क न स्वा मी
हु नु भ यो इ नै का अ त्यं त सौ न्द र्य ले यु क्त भ या का प्रा
ण भं दा प नि प्या रो श्री का न्ति म ती ना म भ या का प त्नी
स्वा मि नी हु नु भ यो. आ फ्ना पु त्र क न प र्व त दे श मा च
क्र व र्ती म हा रा ज हु नु भ या का सिं हा स न मा च ढ्या का
य स्ता दे ष न पा ई क न सं तो ष ले यु क्त भ ई शा स्त्र मो ले-
ड्या का जो जो दा न छ न् ती स वै दा न ग री क न अं त का
ल वि षे प नि आ फ्ना स्वा मी ले सं ग भ ई वा णी वि ला स
प ण्डि त का मु ख दे खि न् सं पू र्ण श्री भा ग व त पु रा ण
का अ र्थ श्र व ण ग री ना रा य ण क न हृ द य वि षे रा खी प
र म धा म मा प्रा प्त हु नु भ यो. इ नै र ण ब हा दू र सा ह म
हा रा जा धि रा ज का. श्री ल लि त त्रि पु र सु न्द री दे वी.
फां छा म हा रा नी हु नु भ यो. ब हु त सौं द र्य ले यु क्त भ या
का. कै ला स वि षे वि रा ज मा न भ या की सा क्षा त् पा र्व
ती ज स्ता. श्री स्वा मी ज्यू ले आ फ्ना का ख मा रा खि दि या
का पु त्र. श्री गी र्वा ण यु द्ध वि क्र म सा ह म हा रा जा धि रा
ज वि षे. प्रा ण रा खी क न ना रा य ण का च र णा र वि न्द

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वि षे चि त्त ल गा ई. स र्व दा पु ण्य क र्मै ग र्न्या भ या का. दी न अ ना थ ज स्का ग ति के हि प नि छै न. य स्ता ज न वि षे क रु णा व हु ते ग र्न्या. प ति व्र ता मा अ ग्र ग ण्य भ या का य स्ता सो कां छा म हा रा नी हु नु हुं छ. श्री र ण व हा दू र सा ह म हा रा जा धि रा ज दे षि न् स मु द्र दे षि उ दा या का पू र्ण च न्द्र ले झै स क ल लो क क न अ त्यं त आ ल्हा द न ग र्न्या. डे ढ व र्षै का उमे र मा आ फ्ना पि ता दे षि न्. रा ज्या भि षे क पा या का. क र्ण भ न्दा प नि ब डा दा ता. का म दे व भं दा प नि अ ति सु ं द र. ध र्म रा ज ज स्ता अ ति स त्य वा दी स दा ध र्म क र्मै ग र्न्या. अ र्जु न ज स्ता व डा शू र स मु द्र ज स्ता अ ति ग ंभी र प नि धी र प नि भ या का सू र्य ज स्ता व डा ते ज स्वी. भो ज रा ज भ न्दा प नि क वि ता सु ं दा मा व डो प्र सा द दि न्या इ त्या दि स क ल रा ज गु ण ले यु क्त भ या का. श्री गी र्वा ण यु द्ध वि क्र म सो ह म हा रा जा धि रा ज पै दा हु नु भ यो. ज स्का जे ठा म हा रा नी श्री सि द्धि ल क्ष्मी दे वी हु नु हु न्छ. कां छा म हा रा नी गो र क्ष रा ज ल क्ष्मी दे वी हु नु हुं छ. इ नै म हा रा ज म हा रा नी मा. क लि यु ग का. म हि मा ले. फे री भू मी मा जो जो भा र का का र ण छ न् त न्को वि ना श ग र्ना नि मि त्त. कृ ष्ण जी को अ व ता र म हा रा ज. रु क्मि णी जी को र. स त्य भा मा जी को अ व ता र. ई दु ई म हा रा नी हु न् भ नि लो क य स्तो त कै णा ग र्दै छ न् ज स् म हा रा जा का स क ल मं त्रि वि षे शि रो म णि भ या का भी म से न थो पा का नी छ न्. जो का जी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दै व ध श ले श्री स्वा मी ज्यू को अ क स्मा त् प र लो क हु नु
प हि धो र वि घ्न आं उ दा मा प नि. धी र गं भी र बु द्धि ले
अ क ल उ प द्र ब को नि वा र ण ग रि. श्री म हा रा जा को
र क्षा ग र्न्या. श्री म हा रा जा को आ यु ष्य पु ण्य प्र ता प की
वि रा ज्य ब ढो स् भ ज्ञा नि मि त्त ब हु त दि न दे षि जी र्ण
भ या को भ ड्या र खा ल् क न. अ ने क त र ह का चु ना गि रि
ले ज ग् ज ग् भ या का अ ने क त र ह का फ ल फु ल का वृ क्ष.
औ ष धि ल ता दि ले पू र्ण भ या को अ ति सुं द र तु ल्या उ
न्या. ज ग्गा ज ग्गा मा. बा टो को सं स्का र ग रि स ड क व
ना ड न्या. स ह र का ढो का. ढो का छे उ का पा टी हे रू द र्वा र
को सु न को. ढो का हे रू व ना ई सं स्का र ग र्न्या. घा रू द खा
जा. म जा क् दे ष ल षि श्नु म ती को पू ल. घा री पा री का
श्र र्म शा ला. घा ट् सु न को धा रा. गो र्खा को द र घा र. ह
त्या दि व ना उ न्या. आ पना प्र भु क न घा त्या व स्थै मा. ध
मु हा ञ. ह रि क था श्र व ण ग र्न. घो डा च ढ न. पौ ह न. ह
त्या दि स क ल रा ज नी ति मा कु श ल तु ल्या उ न्या. ज स्का
को ध मा. स ब थ र्थ रा य मा न कां प द छ न्. जो आ पना प्र
भु वि षे म ह ता रि भै. हि त ग र्द छ न्. पि ता भै उ प दे श
को वा र्ता वि ति ग र्द छ न्. बं धु ब र्ग भै स्ने ह ग र्द छ न् स
त्स्त्री भै सु ख दि छ न्. से वा मा दा स भै जो र हं छ न्. ज
स्का मं त्र णा मा नी न का पा त्सा ह सि त को धा हा प नि
वं दो आं छ. ज स्का मं त्र णा ले आ पना घा घा अ म र सिं ह
ज्ञा पा का जी ला इ सि मो ना मो रा ष ना ले ब ढ्या को फि रं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गी प नि आ क न श क दे न. ज स्का भा इ न य न सिं ह था पा ले प नि का ङ् डा को ट मा प्र भु का नि मि त्त ल डा झि मा प्रा ण दि या. जो का जी. यो ने पा ल उ प द्र व को घ र हो. प्र भु भ न्या बा ल क. मै ले स ह्या र ग र्न्या हो भ क्ता नि मि त्त गृ ह सु ख छो डि प नि द र बा र मा ब सी मि त्र बा हि र स र्व त्र न ज र दि ख ब र्दा र भै र हं छ न्. ज स् ले ल गा या का भा ई ब ख त बा र सिं ह. को जी श्री म हा रा ज का ह जू रै मा ब सी श्री म हा रा ज को र क्षा रा त दि न ग र्दै छ न्. ज स्का र क्षा नि मि त्त ब डा भ्रा तृ भ क्त भ या का अ मृ त का जी र र ण बी र का जी स र्व दा सा थ र हं छ न्. अ स्का जी ले से बा ग रि या का श्री म हा रा जा वि षे क वि ज्ञ हे रू य स्तो व र्ण न ग र्दै छ न्. श्री म हा रा जा कृ ष्ण जीं का अ व ता र हु न् भ न्या. इ का जी ग रु ड का अ व ता र हु न्. श्री म हा रा जा रा म जी का अ व ता र हु न् भ न्या. ई शा जी ह नू मा न् का अ व ता र हु न भ नि इ त्या दि प्र का र ले व र्ण न ग र्दै छ न्. य स्ता का जी प्र भु को स र्व प्र का र ले हि तै ग र्न्या. ज स् म हा रा जा का प्री ति पा त्र छ न्. ति नै भी म से न था पा का जी सि त स ल्ला हा ग रीश्री ल लि त त्रि पु र सुं द री दे वी ना म भ या का. श्री स्वा मी र ण ब हा दू र साह का कां छा म हा रा नी ले. की र्ति र. श्री स्वा मी ज्यू को उ द्धा र ह ब स् भ क्ता नि मि त. यो बा ग्व ती को पू ल ब ना उ ना क न इ च्छा ग री हु कु म ब क स नु भ यो. बा हा दे षी स क ल रा ज्य को भा र पा या का प्र भु का भ क्त भ या का ब डा बु द्धि मा न् भी म से न था पा का जी ले ए स का म मा ब हु त चि त्त ल गा ई.

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लक्ष्मी नारायण डिंडा मुख्य गरी. लोक नाथ पांडे सुब्बा जयद्रथ सुवेदार. दलबार सुवेदार ··· पिंडुवर लामा सुब्बा प्रभृति अनेक मनुष्य कनलगोई शाके १७३२ सम्वत् १८६७ साल का मार्गशीर्ष महिना का शुक्ल पक्ष का एकादशी तिथि रेवती नक्षत्र सिद्धि योग वणिक्करण बृहस्पति वार मकर लग्न माशिलान्यास पूर्वक एक वर्ष मा ते ह श य त्रि प न्न हा त को यो पूल. सुवर्ण सिंह को ध्वज भ या का की र्ति स्त म्भ ले शो भ मा न भ या को बारी पारी धर्मशाला ग्राम हे रु भ या को सिद्ध गरी म हा रा जा म हा रा नी क न सं तु ष्ट ग रा या. बाहा दे षी १८६८ साल का चैत्र कृष्ण स प्त मी बृहस्पति वार अनुराधा नक्षत्र हर्षण योग बव करण मिथुन लग्न मा कुंभ को आदित्य छँदा माय ज्ञ दा न पु ण्य गरी. पुत्र श्री गीर्वाण युद्ध वि क्र म सा ह म हा रा जा धि रा ज ले सँग भ ई श्री ल लि त त्रि पु र सुन्दरी म हा रा नी ले श्री ज ग दीश्वर प्री ति पूर्वक श्री स्वामी ज्यू का उद्धार नि मि त्त बारी पारी धर्मशाला गुठी खेत ले सँग भ या को य स् पूल को उत्सर्ग गर्नु भ यो ॥ शुभ म्भूयादीश्वर प्रसादात् ॥

अत्रैकत्रिंशत्तमस्य श्लोकस्यानन्तरं सप्तत्रिंशत्तमः श्लोक उपलभ्यते, तथैव भाषालेखो ऽप्यंशे खण्डितो वर्तते। इतः सप्तदशवर्षपूर्वमस्यांभिलेखस्य प्रतिलिपिमहमगृह्णाम्। अस्मिन् कर्मणि मम मित्रं माधवप्रसादः साहित्यशास्त्री मम मातृष्वसेयो रामजीश्च मम सहायकमकुरुताम्। स्तम्भं परितः संचितानां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मार्गावयवत्वमापन्नानां पक्वेष्टकाखण्डमृत्तिकादीनामपसारणेनाधोऽवस्थितं लेखमपि गृहीत्वाऽभिलेखप्रतिलिपिं पूरयितुमहं प्रयत्नमकरवम्। आरब्धमात्रे च तस्मिन् प्रयत्ने सरोषा राजपुरुषा मां तस्मात्कर्मणो न्यवारयन्। एकदा कथाप्रसङ्गेन मम मातामहोऽस्याभिलेखस्य चर्चामकरोत्। सपूर्णो लेखो मया नालम्भीति मम वचनं श्रुत्वा सोऽकथयत्। कच्छपपीठोपरि स्तम्भो वर्तते। स्तम्भस्य कच्छपपीठादुपरितने भागे लेखो वर्तते। कच्छपोऽपि संपूर्णाङ्ग उपलभ्यते चेत् लेखस्य का कथा। अहं तु सर्वमपि लेखमपश्यम्। परमियमवस्था श्रीचन्द्रशमशेरकृतात् सेतुसंस्करणात्प्राक्तनी। इदानीं तु नाहं जानामि कीदृशी दशा वर्तत इति। इतो दशैकादशवर्षपूर्वमैतिहासिकशिरोमणिर्वाचस्पति आचार्यो नेपालीभाषाप्रकाशिन्याः समितेः साहाय्येन गृहीतमस्य स्तम्भाभिलेखस्य मुद्रणं मदन्तिकं प्रास्थापयत्। ततः प्रतिलिपिमुद्धर्तुं च मां प्रैरयत्। परन्तु तस्मिन् मुद्रणे ऽप्यधोगतो भागो नासीत्। इदानीमपि साहायकाभावेन सपूर्णाङ्गं लेखं द्रष्टुं दर्शयितुं च नाहमीशोऽस्मि। आशासे कालिकी सा कामना कस्मिंश्चित् दिने सफलीभविष्यतीति।

प्रकाशयितुं प्रहिते चैतावति लेखे संस्कृतसंदेशस्य सम्पादको विद्यारसिको योगी नरहरिनाथः सम्पूर्णाङ्गस्याभिलेखस्य प्रकाशनमेव श्रेयस्करं मत्वोदयुङ्क्त। तस्यैव विद्यारसिकस्य प्रेरणां साहाय्यं सपरिश्रमं संगमनं च लब्ध्वाऽयुष्मान् ज्ञानमणिनेपालो निखाताधोभागावस्थितस्यास्यभिलेखस्य प्रतिलिपिं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

समानीय मह्यमर्पयत्। अनेन कर्मणा च प्रमुदितान्तरङ्गोऽहं मदीये कर्मणि सख्यमुपेतान् पूर्वोक्तान् जनानभिनन्दामि।

नयराजः पन्तः

राज्ञः श्रीपृथ्वीनारायणस्य स्वान् सभ्यान् प्रत्युपदेशः

[अयमुपदेशो नेपालीभाषायां परम्परीण उपलभ्यते। तस्यैव भावस्य संस्कृतभाषायामनूक्तिरियम्]

क्रमागतः

यावच्छृङ्गाश्रिताध्वं[1] दृढतरघटिता आसतां लोहमय्यो द्वारस्तासां कपाटा न च कठिनतराण्यायसान्येव सन्तु।
यावद्द्वारं शतघ्नोऽहितजनहृदयोत्कम्पिकाः सन्तु नित्यं यावद् द्वारं वसन्तु प्रहरणबहुलाः पञ्चशो[2] द्वारपालाः॥

॥ ७४ ॥

(१) यावन्तः शृङ्गाश्रिताध्वानः। यावदवधारणे २।१।८ यावदनत्रं ब्राह्मणानामन्त्रणस्य। यावत्यमत्राणि सम्भवन्ति पञ्च षड्वा तावत आमन्त्रयस्व (काशिका) अनश्च '५।४।१०८ इति समासान्तष्टच्। (२) संख्यैकवचनाच्च वीप्सायाम् '५।४।४३ इति शस्।

एवं मार्गेषु गुप्तेष्वहितपथजुषः कण्टकत्वं श्रयन्त-श्चारा हिंसा द्रवन्तो[1] वकसमयजुषः[2] श्वेव नालं[3] भवेयुः।
चत्वारः सार्वभौमाः समुदितरसो[4] योगपद्येन युक्ता नेपालं जेतुकामा अपि सफलहृदो नो कदाचिद् भवेयुः॥

॥ ७५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(१) पलायमानाः । (२) वकवृत्तयः समय आचारः । (३) अलं समर्थाः । (४) संहतबलाः

भूपः श्रीरामसाहो व्यवृणुत नियमान् यानहं तानपश्यं
राज्ञ्या राजल्लदेव्याः पति[1]रवनिपतिर्यां व्यवस्थां व्यबध्नात् ।
तामेक्षे मल्लवंश्यो धरणिपरिवृढः श्रीमहीन्द्रः स्थितीर्या
लोके प्राप्तप्रतिष्ठा अकुरुत नयने मामके ता अपाताम्[2] ॥७६॥

(१) स्थितिमल्लः "आचीर्णं स्थितिराजमल्लविभुना राजल्लदेव्यासमम्
श्रीलक्ष्मीव्रतमुत्तमं स्थिरधिया सर्वार्थकामप्रदम् । इति
गोपालराजवंशावल्याम् । (२) सादरमपश्यताम् ।

कर्ता[1] द्यावापृथिव्यौ सकलसुम[2]नसामीश्वरोऽनुग्रहेण
दद्या[3]न्मह्यं च कालं करणसमुचितं चेत्तदाऽहं च सम्यक् ।
पूर्वोक्तैर्भूमिपालैस्त्रिभिरपि रचितास्ताः स्थितीः शोधयित्वा
नूत्नां देशोपयुक्तां समयसमुचितां संविदध्यां[3] व्यवस्थाम् ॥७७॥

(१) अत्र तृन् ३।२।१३५। तेनास्य कर्मणि षष्ठ्यभावः । (२) देवानाम् । (३) अस्य श्लोकस्योत्तरैः पञ्चभिः श्लोकैः सम्बन्धः । सर्वत्र च हेतुहेतुमतोर्लिङ् ३।३।१५६।

पूर्वस्यां पश्चिमायामपि च विलसितान् भारताद्भोटदेशं
गन्तॄन् पण्योपजीव्यान् पथ इह विषये सर्वतः सन्निरुध्य ।
नेपालोपत्यकाया अय[1]नमपि सु[2]गं कारयित्वा तदेव
कुर्यां वाणिज्यमार्गं भरतवसुमतीभोटयोर्योजकं च ॥७८॥

(१) मार्गम् । (२) ' सुदुरोरधिकरणे ' इति डः । सुखेन गच्छन्त्यस्मिन्निति=सुगः । (काशिका ३।२।४८)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वृत्तिच्छेदान्न कश्चिद् भवतु च मनुजो दुःखभाङ् नापि कश्चि-
च्छित्वाऽऽजी[1]वं परेषां निचितबहुधनः पीडयेद्दीनपुंसः।
एवं वर्णव्यवस्था रक्षयति सुगतिं लोकयात्रां ततोऽहं
जात्युक्तं कार्यजातं विदधतु मनुजाश्चेति कुर्यां व्यवस्थाम् ॥७९॥
(१) आजीवो जीविका वार्ता वृत्तिर्वर्त्तनजीवने इत्यमरः २।१०।१

नेपालोपत्यकेयं जननयन[1]सुधां शौर्यविध्वंसकानां
मायानामाकरत्वाद् वहति हि समतां शीतलप्रस्तरस्य।
कूपक्षीरं पिबन्तो जहति हि मनुजा गौरवस्यादिहेतुं
शौर्यं वा बुद्धिमत्तां निजहृदयगतात् सन्ततान्मायिभावात् ॥८०
(१) लोकानां नेत्रे धूलिप्रक्षेपकाणाम्।

तस्माद्वासाय हर्म्यं शिखरिणि दहचोकाभिधाने विदध्यां
तद्धर्म्यं सर्वतोऽन्यांश्च पृथगभिनवान् कारयेयं निका[1]ष्यान्।
आचार्यान्मौललोकं निजकुलजजनान् स्वं महामात्यवर्गं
सेनाध्यक्षांश्च कुर्यां सुविहितवसतींस्तेषु गेहेषु तत्र ॥८१।
(१) गृहान्।

प्रासादेषु त्रिपुर्या विलसनसुभगान् वासरान् यापयेयं
कांश्चित् कुर्यां निवासं नियतमभिनवे पार्वते तत्र हर्म्ये।
एवं वाञ्छा मदीया हृदयकृतपदा दीर्घकालानुवृत्ता
साफल्यं नो प्रयाता मम च तनुरियं दैवगत्या विपन्ना ॥८२॥

नेपालीभाषायां समुपलभ्यमानो मूलपाठः। अयमन्यत्रापि
द्विर्मुद्रितः।

जत्ति भन्ज्याङ् छन् भज्याङ् पिछे यक यक फलामे ढोको

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बनाई ढोका पिछे यक यक तोप लमछट गरि राषि दिनु र पपाच सिपाहि राषि दिनु र यस्त भया पछि चेवा गर्न्या चर्चा गर्न्या भागन्या नास्न्या दुकुवा फसादि पुनि यस्ता हरु को पनि केहि चल्ने हैन चारै बादसाहि चढाई गरि आयो भन्या पनि कसै को केहि चलन्य रहेछ छ ॥ उपान्त ॥ राजा रामसाह ले बांध्या को स्थिति पनि हेरि सकें राजा जये थितिमल् ले बांध्या को स्थिति पनि हेरि सकें राजा महिन्द्रमल्ल ले बांध्या को स्थिति पनि हेरि सकें ईस्वर ले दियो भन्या म पनि यस्ता बन्देजको बाहहजारको स्थिति बाधि जाला भन्या अभिलाषा थियो पुरुष पश्चिमको रस्ता बन्दगरि नेपालको रस्ता चलाई दिउला आपना आपना जात विषेषको कर्म गर्नु भन्ने बन्देजगरि जाला यो तिनसहर भन्याको चिस्व हुङ्गो रहे छ पेल पाल मात्रै ठूलोरहेछ कूपको पानि पान्या छैउ बुधि पनि हुँदैन खुरो पनि हुँदैन पेल पाल मात्रै रहेछ मेरो मनसुवा ता दहचोक दरबार बनाउंला र चारै दिशा थर घर को गुरु प्रोहित भैयाद भारादार मिर उमराउ को घर बनाई छुट्टा दरबार बनाउला र यि तिन सहर मा ता दरबार बाह स्वष सयल लाई मात्रै जाला भन्या यस्तो अभिलाष थियो ।

नयराजः पन्तः

टिप्पणी– श्रीमन्महाराजाधिराजे गीर्वाणयुद्धविक्रमसाहदेवे महीं शासति मन्त्रिप्रवरभीमसेनप्रबन्धेन श्रीललितत्रिपुरसुन्दरी-देव्या निबद्धस्यास्य बाग्वतीसेतोर्मूले दक्षिणाभिमुखहैम-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सिंहध्वजाभिलेखे खल्वत्र पूर्वपृष्ठे ३५ पञ्चत्रिंशत् पङ्क्तयः। दक्षिणपृष्ठे ८८। सप्ताद्यष्टाशीतिः पङ्क्तयः। उत्तरपृष्ठे १०२। सार्धद्व्याधिकशतं पङ्क्तयः। पश्चिमपृष्ठं रिक्तम्। उत्तरे ११ एकादश पङ्क्तयः प्राच्यां च भूमौद्वे निखाते। कमठपृष्ठोपरि १ एकहस्तः स्तम्भः पश्चान्निखातः। ९॥ सार्धसप्तहस्तपर्यन्तं लेखः। अयं सिंहध्वजश्चतुरस्रः। ८ अष्टाङ्गुलयुतं १ कहस्तं स्थौल्यम्। लेखसमाप्तेरुपरि प्रायः ५ पञ्चहस्तायतः। हैमलघुद्रुमसक्तोद्यतदक्षिणभुजः सिंहः। भूमग्नलेखोद्धारे विद्यावनोदप्रियनयराजपन्तशिष्यो ज्ञानमणिनेपालः सहयोगी। खण्डितस्थानानि च पूरितानि। नात्र संशोधितः। ३७ सप्तत्रिंशत् पद्यानि। भावार्थो ऽधस्तात् पृथक्।

योगी नरहरिनाथः

श्री

न्यायरत्नाकरः श्रीचन्द्रविरचितः। मिथिलाक्षरलिखितः

मीमांसाग्रन्थः

ॐ नमो नारायणाय ॥ अत्राचान्तरकार्यतन्त्रतैवाध्यायानु इति श्रीकरः तथाहि कार्यान्यमनुष्ठानमतष्का (तः का) र्यतन्त्रत्वादेव तत्तन्त्रता नान्यथा। तथाकरणस्य प्रयाजादेर्देशादेश्चाभेदात् कार्यस्याङ्गीपूर्वस्य तन्त्रत्वं सुज्ञानं तथा कार्यत एवोत्तरषट्के चिन्तेति न कार्यमनपेक्ष्यानुष्ठानतन्त्रतायाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अतः सा कार्यतन्त्रतायाः फलम्. एवञ्च यथा प्रथमानुष्ठानादेव कार्यं सर्वान्य (न्त्यं) जातमिति ज्ञातं तदा कार्याभावात्पुनरनुष्ठानबाधे तस्यान्यस्यानुष्ठानस्य तन्त्रता सिद्धयतीति कार्य तन्त्रता मूलेऽनुष्ठानतन्त्रत्वे हेतु र्भवन् बाधः (ष्का) कार्यतन्त्रत्वे हेतुः याग इव फलभावनानु इति। यच्च विविक्तं कार्यस्यातीन्द्रियत्वात्तन्त्रत्वम् नानुष्ठानतन्त्रतां वनानुष्ठातमतो देशादितन्त्रत्वादनुष्ठानतन्त्रता। ततश्का (काः) र्थ तन्त्रतेति प्राथस्यादनुष्ठानमन्त्रतैवाध्यानुः तदपि निरस्तं कार्यभेदाभेदसन्देहस्यानुष्ठानतन्त्रतावरोधिनः सन्त्वनुष्ठानतन्त्रता क्षेपायोगात् इत्यादि पत्रे। अन्त्ये च अथ विकरणोत्तरं सोमे प्रतिसवनं सवनीयाः पुरोडाशास्तेषु हविष्कृदाह्वानं सहत्वानुग्राहाय तन्त्रमितिप्राप्ते – उच्यते– आवृत्तिः कालभेदादुपपद्यतेऽत्रविशेषः। प्रातः सवनीयानां पुरोडाशानाँ हविष्कृदाह्वानं प्रातः कालं न सवनीयान्तराणाम् तथा वाजपेये क्रतुपशवः प्राजापत्याश्च। तत्राधिगुप्रैषः क्रतुपशूनां तथा हृद् ग्रीवयो. सौम्येन व्यवायात्। पूर्वस्य कृष्णग्रीवस्य पुरोनुवाक्या मनोतावेति प्रैषं भाष्यादावनु मन्येयमिति,

इति महामहोपाध्यायश्रीचन्द्रकृतौ न्यायरत्नाकरे एकादशाध्यायः सम्पूर्णः। ल. सं. २५८ कन्हौ ग्रामे महोपाध्याय श्रारत्नाकरात्मजेन पठता श्रीहरिकरेण लिखितमिदंपुस्तकम्। यथा यथा निरुप्यय जगत्तथा तथा वृथा मुरारिपादसेवनं परं स्थिरं विभावय॥ सदक्षरं ब्रह्म यः ईश्वरः पुमान् गुणोर्मिसृष्टि स्थितिकोलसंलयः। प्रधानबुद्ध्यादिजगत्प्रपञ्चस्रष्टः सवोऽस्तु विष्णुर्मतिमुक्तिमुक्तिदः॥ ॥ गरीयोभिर्विद्वत्परिषदि सद्भोदुगीत·

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

महिमा महोपाध्यायः श्रीगुणरतिरभूदुपस्य जनकः ॥ असौ चन्द्रः श्रीमानकृत नयरत्नाकरमिमं निबन्धं पोषालीकुलकलमकेदारमिहिरः ॥ शुभम् ॥

श्रीबुद्धिसागरशर्मा.

थापान्वयेनामरसिंहेन महाराजाधिराजाय गोर्वाणयुद्धविक्रमाय प्रहितं पत्रम्

[राजगढदुर्गादमरसिंहेन महाराजाधिराजाय गीर्वाणयुद्धविक्रमाय प्रेषितं पत्रमेतदप्राप्यैव नेपालराजधानीमाङ्ग्लानां हस्तं गतं बभूव । आंग्लभाषायामनूक्तस्य तत्पत्रस्य भारतीयभाषास्वनुवादो लभ्यते । नेपालीभाषायामनुवादोऽम्बिकाप्रसादेन सूर्यविक्रमज्ञवालिना ललितजङ्गसिजापतिना च कृतो वर्तते । तस्यैव संस्कृतभाषायामनूक्तिरियम् ।

गिरिराजचक्रचूडामणौ नारायणात्मनि ।
स्वीयखड्गप्रतापेन सदा विजयशालिनि ॥
महाराजाधिराजे श्रीगीर्वाणयुद्धविक्रमे ।
विज्ञापनैषा क्रियते भक्त्याऽवनतिपूर्विका ॥
चन्द्राद्रिवसुपृथ्वीभि [१८७१]मिते वैक्रमवत्सरे ।
मार्गशीर्षे शुक्लपक्षे एकादश्यां २ गोर्दिने ॥
रक्तया मुद्रया राजचाङ्कितं शासनं स्वकम् ।
समीपे रणजोरस्य प्रेषयामास यद्वु भवान् ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सादरं रणजोरोऽपि शिरसा प्रतिगृह्य च ।
गृहीतार्थं शासनं तद् प्राहिणोच्च मदन्तिकम् ॥

तस्मिन्पत्रेऽङ्कितो भावः प्रतिभातीदृशो यथा ।
नालापानीप्रदेशं स्वे वशे संस्थाप्य शत्रवः ॥
जिगीषया प्रेर्यमाणा नाहानमभिचक्रुः ।
इति वार्ता मयालाभि कूर्माद्रिगडवालतः ॥

सेनां संगृह्य रिपवो वारापर्सांप्रदेशतः ।
महोत्तरीं सप्तरीं च यावत्कृतनिवेशनाम् ॥
प्रचक्रिरे वशे स्वीये चूरैर्भूभुदुपत्यकाम् ।
पर्वतीयेष्वरण्येषु यत्र तत्र तिरोहिताः ॥

मदीया आयुधीयाश्च स्वमावासं वितन्वते ।
अभिषेणयितुं पाल्पां सेनापतिपुरस्कृताः ॥
संप्रापुर्गोरखपुरं सैनिकाः परिपन्थिनाम् ।
सेना तथान्या विजयपुरसीमां समाययौ ॥

सेनापतिः प्रतस्थेऽन्यः कलकत्तापुरादिह ।
अपकारं विधित्सुर्न इत्यश्रावि मया कथा ॥
क्षुद्रस्यार्थस्य हेतोश्चाभ्यन्तरालगता जनाः ।
बभञ्जुः संस्थितां मैत्रीं तां राज्यद्वयमन्तरा ॥

तस्मात्सीमासु सर्वासु समीकं संप्रवर्तते ।
आंग्लैः सार्धं बन्धनाय सन्धेः संदेशहारकः ॥
प्रेषणीयस्त्वया नोचेत् सर्वनाश उपस्थितः ।
विधाय सैन्यसन्नाहप्रबन्धं प्रचुरं पुरा ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इमे प्रारेभिरेऽस्माभिः सम्परायसरातयः ।
अतो यथेष्टं लाभं स्वं यावन्नाप्स्यन्ति शत्रवः ॥
पणबन्धं तावदेव स्वीकरिष्यन्ति नैव ते ।
तस्मादस्यामवस्थायां सन्धिबन्धाय सर्वथा ॥

उचितं वर्तते तेभ्यो भूमेर्दानं यथेप्सितम् ।
अतो बुटवलः पाल्पाः शिवराजस्तथैव च ।
आयुक्तया परिषदा निर्णीतः कलहास्पदः ।
देयः प्रदेशः शत्रुभ्यः, पर्याप्तामियतीं भुवम् ॥

तथापि यदि मन्येरन् नहि ते परिपन्थिनः ।
अन्योन्यं सन्धिबन्धाय देया चूरेमहीभृतः ॥
सकलापत्यकाभूमिर्देहरादून इत्यपि ।
महाभारतशैलस्य स्थिता दक्षिणतश्च भूः ॥

तथापि शैलभूभागमलब्ध्वा श्वेतदेहकाः ।
सतुष्येयुर्न चेत् तर्हि देहरादूनभूमितः ॥
आशतद्रोभुवो दानेऽधिकारस्तव वर्त्स्यति ॥
यथाविधेन कार्येण सन्धिः सौहार्द्यमेव च ॥

संजायते मिथो भूयस्तत् त्वया संविधीयताम् ।
त्वया कृताः प्रबन्धा मे भविष्यन्ति च सम्मताः ॥
यदि सन्धेरुपायं त्वं विधातुं नहि शक्नुयाः ।
आदिस्टातटिन्नीतीरादाशतद्रु ततस्य च ॥
राज्यस्य मामकीनस्य भवेदु रक्षा सुदुष्करा ।
मध्येराज्यं स्थापयेयुः पादं प्रत्यर्थिनो यदि ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीमयोरुभयो रक्षा तर्हि जायेत दुष्करा ।
पश्चादपसृतिं कृत्वा सार्धं सैन्यैश्च साधनैः ॥
अन्येनैव प्रकारेण कर्तव्यं युद्धमित्यपि ।
त्वं निश्चिनोषि चेत् कर्तुं तच्च शक्नोषि सर्वथा ।
तस्य हेतोः प्रतिच्छां तैर्नियुक्तैः सकलैरपि ॥
योद्धृमुख्यैः संगमनं तव श्रेयस्करं भवेत् ॥
यस्मिन् देशस्य भूभागे वयं सुविहितासनाः ।
आनेपालं स्वविषयं शक्नुमः परिरक्षितुम् ।
इति संजायते स्वान्ते संकल्पः सुदृढस्तव ॥
तत्रैवापसर स्थाने समवेतो जनैः स्वकैः ।
त्वया कार्ये विधौ शिष्टिरियमेव विभोज्यताम्
(अस्मिन् निदेशे भवतो वक्तव्यं श्रूयतां मम ।)

पूर्वोक्तैरनुवादकैरनूक्तं तत्पत्रं संशोधनपूर्वकं पुनः प्रकाश्यते

उप्रान्त (वि. सं १८७१) मार्ग शुदि ११ रोज ६ मा हजूरबाट रणजोरसिंहकहाँ पठाइवक्सेको लालमोहर उसले शिर चढाई म छेउपठाइदियौं। नालापानी दख्खल गरी नाहानतिर वैरी बढ्यो भन्या समाचार कुमाउ गढवालबाट हामीले पायौं। वैरीले पल्टन हुली बारां पर्सादेखि सप्तरी महोत्तरीसम्म तराइ पनि दख्खल गऱ्यो। हाम्रा पल्टन पहाडका जङ्गलमा ठाउँ ठाउँमा लुकेर बस्याका छन् पालपा हाल्न भनेर एक जना जर्नेलका तैनाथमा एउटा पल्टन गोरखपुर आइपुग्याको छ। अर्को पल्टन विजयपुरका सांधमा पुगिसक्याको छ। कलकत्ताबाट एउटा जर्नेल हाम्रो विगार गर्नाका लागि यसतर्फ हिंडिसक्यो भन्ने खबर पनि हामीले सुन्यौं। तुच्छ कुराका निमित्त दुई दुङ्गाका दोस्तीलाई

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विचका मानिसले खलबल्याई दिंदा सबैतिर लडाईँ चलन लागिरहेछ। अंग्रेजसित मेल गर्नाको निमित्त तिमीले एक दूत पठाउन पऱ्यो, तत्र सर्वनाश हुन्याछ। दूलो बन्दोबस्त गरी बैरीले लडाईँ थाल्याको छ। यसकारण निकै नपाई बैरी मेल गर्न मान्ने छैन। फेरी मेल कायम गर्न बैरीलाई निकै दिनु मनासिबै छ। यस कारणले पहिले शत्रुलाई हुटबल पाल्पा र शिवराजको इलाका तथा कमीश्नरले ठहराए बमोजिम तल्लारी जमीन छोडिदिनै पर्ला। यतीले पनि मेलमिलाप हुन सक्दान भने जम्मै तराई दून कछाड समेत छोडनु पर्ला छ। तैपनि अंग्रेजहरू मञ्जूर नभई पहाडको भाग पनि चाहिन्छ भन्छन् भन्या दूनदेखि सतलजसम्मको इलाका तिमीले छोडिदिया हुन्छ। जे गरेर भया पनि फेरि दोस्ती प्रीतिको सम्बन्ध कायम गराऊ, यस कुरामा तिमीले गऱ्याको काम सदरै छ। यो काम गर्न सकेनौ भन्या टिन्टादेखि सतलजसम्म को हाम्रो मुलुक बचाउन कठिन हुन्याछ। हाम्रो मुलुकको रक्षमा वैरीले कुलचन पायो भन्या दुवैतिरका सीमा नामा अनर्थ हुनेछ। आफूसंग रहेका पल्टन जङ्गी सामान लिई पछिहटी अर्कैप्रकारले लडाई गर्ने तिम्रो तजवीज भए त्यसो गऱ्या पनि हुन्छ। यसकामका निमित्त पश्चिमका काजमा रह्याका सबै भारदारहरूसंग मिली जति सम्म हटेर नेपाल थाम्न सकिन्या छ, उति हटेर बस भन्या हुकुम आएको रहेछ।

[क्रमशः]

धनञ्जयशर्माचार्यः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनुवाद

ॐ श्री३ गरुडनारायण लाइ नमस्कार छ ।

जस्को वाणी तिनै (ऋग् यजुःसाम) वेद छन् जस्को सिप तिनै [स्वर्ग मर्त्य पाताल] लोक छन्, फेरि पहिले जस्का पाउको जेठी अउँला वाट त्रिपथगा (मन्दाकिनी भागीरथी भोगवती) गङ्गा नदी निस्किन्, जो त्रिपुरारि (स्वर्ण ताम्र रजत-का तिन पुरका राजा त्रिपुरासुर) (काशत्रु) महादेवको सेवाले गर्दा तिन वैकुण्ठ गोलोक भूलोक धामर (चन्द्र सूर्य अग्नि=ब्रह्म विष्णु रुद्र=स्वर्ग मर्त्य पाताल=सात्विक राजस तामस अथवा राम भै रामेश्वरको सेवा गर्दा जगन्नाथ द्वारकानाथ वदरीनाथ भन्ने) को आश्रयलियेर त्रित्व (तिन रूप) धारण गर्दछन् त्रैगुण्य (सत्त्व रजःतमः) वाट उदय भयेका ति भगवान् त्रिलोकीका पति देव (गरुडनारायण चाँगुनारायण) श्रीवृद्धि गरुन् ॥ १ ॥

अनेक रत्नहरुका प्रकाशले उज्ज्वल समुद्रको गर्भ जस्को घर छ, जस् (समुद्र) वाट उत्पन्न भयेको कौस्तुभमणिको भूषण कण्ठमा छ, जस्की कन्या (लक्ष्मी) ने गृहलक्ष्मी छन्, जस्को पुत्र (चन्द्रमा) नेत्रछ, जस्का आशयमा विचरण गर्ने नागराज शेषको शय्याछ, सोही.....समुद्र सब को ईश्वर र सबको दाता छ, ॥ २ ॥

जो श्रुतिको रक्षा गर्न माछा भये, मन्दराचललाई धारण गर्न कछुवा भये, पृथ्वीलाई धारण गर्न वराह भये, प्रल्हादको रक्षागर्न नरसिंह भये, इन्द्रको रक्षागर्न वामन भये, पापी राजाहरुको नाश

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गर्न परशुराम भये, रावण मारी मर्यादा थाप्न लाइ रामचन्द्र भये, कंस आदिको भार हटाउन कृष्ण भये, जीवहिंसा रोकि करुणा-प्रचार गर्न बुद्ध भये, एवं धर्मद्रोही यवनहरुको क्षय गर्न कल्की हुनेछन्; ति (भगवान् गरुडनारायण) लक्ष्मीवृद्धि गरुन् ।। ३ ॥

जस्ले सूर्यकी छोरी (यमुना) का तीरमा गाइ चराउदै वृन्दावनमा गयेर गोप गोपीहरु संग विवश जस्तो भै कन रास क्रीडा गरे, जस्ले कंसलाई मारे, जस्ले मरी सकेको गुरुपुत्र (सान्दीपनि को पुत्र) ल्याथेर दिये, ति पीताम्बरधारी सुन्दर श्रीपुरुषोत्तमले तपाईहरुको मङ्गल गरुन् ॥ ४ ॥

जस्ले भारत भूमितलमा अवतार लियेर समस्त पृथ्वीको भार उतारनाका निंति दैत्यहरुको अवतार जस्ता उद्धत राजाहरु-का समूह जुटायेर महाभारत गरे जस्ले देवताहरुका राजा इन्द्रको वन (खाण्डववन) दियेर अग्निलाई सन्तुष्ट गरे, ति नर को आकृ-ति भयेका हरिले तपाई भक्तहरुलाइ आमोद प्रमाद दिउन् ।। ५ ॥

जो (भगवान् गरुडनारायण) सबै वृक्षहरु मध्ये अश्वत्थ (पिप्पल) छन्, सबै पर्वतहरु मध्ये सुमेरु छन्, सबै वेदहरु मध्ये ॐकार छन्, सबै मनुष्यहरु मध्ये राजा छन्, सबै देवताहरु मध्ये इन्द्र छन्, सबै सेनापतिहरु मध्ये छमुख भयेका (कार्त्तिकेय) छन् र सबै वर्णहरु मध्ये ब्राह्मण छन्; ति समस्त जगत्का पति विष्णु (व्यापक) भगवान् कल्याण गरुन्..... ॥ ६ ॥

सबै देवताका ईश्वर जस्लाइ शैवहरु शिव भनेर, गणेशपन्थीहरु गणेश भनेर, सौरहरु सूर्य भनेर, वैष्णवहरु विष्णु भनेर, शाक्तहरु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शक्ति भनेर, निरन्तर भजी रहन्छन्; ति सब भन्दा अतिरिक्त श्रीमान्(लक्ष्मीपति)हरिले भक्तहरुको श्रीवृद्धि गरुन् ॥ ७ ॥

देवेन्द्र आदि जस्को ध्यान गर्दछन् .....
भ्रान्तिले प्रकाशित त्रिभुवन (तिनै लोक) जस्मा विलीन हुन्छ, जस्को ज्ञान विना संसार (संसारी प्राणी) शार्दूलविक्रीडित (छन्दर वाघ भालु आदि जघन्य योनिको भोग) गर्दछ, (चांगु) मा स्थिर भैरहे का कुनै इनै हरिलाई नमस्कार छ ॥ ८॥

जो यस स्तोत्रको संयम र आदरले पाठ गर्ला, त्यो संसारी ताप बाट मुक्तहोला, सबै मनोरथ सिद्ध होलान् र शरीरधारीहरू मध्ये ——॥९॥

यस प्रकार संग भक्त जन हरूको उद्धार का निंति अनेक अवतार धारण गर्ने प्रसिद्ध ठूलो महिमा भरेका भगवान् श्रीगरुडनारायण (चाँगु नारान्) को समस्त मनोरथ सिद्ध गर्ने स्तोत्र समाप्त भयो ॥ ॥

आफ्नु जन्मभूमि देखिनै अधिकपुण्यराशि प्राप्त गरेकी प्रशस्त गुण भरेका विधिपूर्वक वेद पढेका ऋत्विक् हरू सहित .....
..... धेरै वस्त्र अलङ्कार आदि र सय घोडा द्विजहरूलाई दिने, नाना प्रकारका सामग्रीहरूले पृथ्वीतल का प्रजालाई सुख समृद्धि दिने, आनन्द समूहकी जननी श्रीमहारानी ऋद्धिलक्ष्मी छन् ॥ १ ॥

तिन (ऋद्धिलक्ष्मी) का पुत्र राजाहरू का मस्तकका तिलक भरेका, विद्याविनोद लाई प्रिय गर्ने, बडादानी अति प्रबल प्रताप ले प्रख्यात भरेका; प्रचण्ड मार्तण्ड जस्तो तेज भरेका' कितिले दशै दिशा हरूका अन्तर लाई आक्रान्त गरेर प्रसिद्ध भरेका,

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विद्वान् सज्जन हरू लाई आनन्ददिने, जयभूपालेन्द्रमल्ल भनि विख्यात कान्तिपुर का राजा छन् ॥ २ ॥

जस्ले दोलाचल (चाँगु) मा गरुडगामी ति देव (नारायण) लाई सन्तुष्ट गरे जस् बाट दान दक्षिणा पायेर ब्राम्हणहरू कुबेर लाई पनि आपना समृद्धि ले जिते जस्तो ठान्दछन् र तिन की स्त्री हरु मोती आदि रत्न का हार हरूका भारले ..... चित्त-लाई क्षुब्ध गर्छन् ॥ ३ ॥

नेपाल संवत् ८१४ पौष .... मा तिन (महारानी ऋद्धिलक्ष्मी) ले अग्निस्थापना गरिन्, नारायण को नया शिखनायेर तोरण का साथमा प्रतिष्ठा गरिन् ताहाँ पछि त्यसै मासमा १२ द्वादशीका दिन होम (कोटिहोम) को पूर्णाहुति गरिन् ॥४॥ मङ्गलहोस् ॥ यहाँ देखि देशभाषा (नेपालदेशको भाषा) मा लेखिछ, श्री श्री श्री गरुडनारायण प्रीति गरि श्रीमत्पशुपतिचरणकमल इत्यादि ... प्रशस्ति भयेका श्री श्री जयभूपालेन्द्रमल्ल परम भट्टारक देव की माता [राजमाता) श्री श्री ऋद्धिलक्ष्मी देवी ले श्रीमत्कान्तिपुर महानगर (काठमाडौं) बाट, चाँगुमा आयेर, पौष कृष्ण षष्ठी तिथिमा अग्निस्थापना गरिन्, माघ शुक्ल दशमी का दिन, (मन्दि-र को] जीर्णोद्धार गरि कन चुन को तोरण चढायेर प्रतिष्ठा गरिन्, अर फाल्गुन शुक्ल सप्तमी का दिन, कोट्याहुति यज्ञ को पूर्णाहुति गरिन्, ऋत्विक् ब्राह्मणहरू लाई हात्ती प्राणि १ घोडा प्राणी १०८ गाइ प्राणी १०८ भैंसी प्राणी १०८ बाखरा प्राणी १०८ भेडा प्राणी १०८ वस्त्र दक्षिणा गहना आदि ले प्रसन्न गराइन् यस-को शासन शिलापत्र राखि दिइन् यो शास-

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नशिला लाइ कुनै राजा ले हिना मिना पारी गुप्त गऱ्यो भने ब्रह्महत्या, गोहत्या, गुरुहत्या, बालहत्या, स्त्रीहत्या, यति पंच महा-पापक लागुन्, श्री श्री श्री गरुडनारायण को कुदृष्टि परोस्, यस शिला को सुरक्षा गर्ने को आयुरारो ग्य धन जन लक्ष्मी सन्तान को वृद्धिहोस्, यस भाषल का प्रत्यक्ष साक्षी चन्द्र सूर्य र पृथ्वी छन्। संवत् ८१४ फाल्गुन शुक्ल ७ रोहिणी नक्षत्र विष्कम्भ-योगता बुधवार का दिन लेखियो, लेखक राज ज्योतिषी धर्मध्वज भारोले हो॥ श्री श्री श्री गरुडनारायण प्रसन्न होउन् कल्याण होस्।

अनुवादक-
सोमनाथशर्मा घिमिरे विशालनगर

दौलागिरौ मानदेवस्य प्रशस्तिसनाथो विजयस्तम्भो वर्तते। तत्रत्योऽभिलेखो गुर्जरदेशवासिना पण्डितेन भगवानलालइन्द्राजी-नाम्नाऽऽ सप्तसप्ततैर्वर्षैः पूर्वं प्राकाश्यत। ततः फ्रान्सदेशवासि-ना प्राध्यापकेन सिल्वेनलेवीनाम्ना १९६५ विक्रमवर्षे संशोधन-पूर्वं सोऽभिलेखःपुनः प्राकाश्यत। ततोऽस्मिन्नेव वर्षे संस्कृत-सन्देशस्य सम्पादको योगी नरहरिनाथःपुनः संशोधनपूर्वं तमभि-लेखं स्वकीयपत्रस्य विगते षष्ठेऽङ्के प्राकाशयत्। तस्याभिलेखस्या-नुवादो नेपालीभाषायामिदंप्रथमतया प्रकाश्यते। अस्मिन्ननुवाद-कर्मणि साहायककारिणं नेपालोपनामानं ज्ञानमणिशर्माणमभि-नन्दावः।

अनुवाद

संवत् ३८६ जेठ महीना शुक्लपक्ष परेवामा, (रो)हिणी नक्षत्रमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चन्द्रमा वसेमा, असल अभिजित् मुहूर्तमा ।

(श्री)वत्स चिह्नले झलमल भएको राम्रो फराकिलो वाटुलो छाती भएका, (राम्रा) छाती थुम कमल जस्ता हातले (राम्रा भएका,) आनन्दस्वरूप भएका, (तीनै) लोकको कलपुर्जा घुमाउने अनै(कन) काममा संधैं लागेका, कहिल्यै नाश नहुने, (दो)लापर्वत [चाँगु] मा वसिरहेका, दे(व)तोहरूले पूजा गरिइरहे-का विष्णु सवभन्दा ठूला हुनुहुन्छ ।.१॥

राम्रा (नी)ति प्रभाव ऐश्व(र्यद्वारा ल)डाइँभिडाइँ कम गर्ने, बोलेको कुरा पुऱ्याउने, वृषदेव नाम भएका वेजो(डराजा) हुनुभयो। राम्ररी ऐंचमा राखिएका, (वि)द्वान् खूब फूर्तिला, गंभीर शू(रा,) अनुशासनमा रहने आपना छोराहरूले चहकिला किर(णले) सूर्यको जस्तै (जसको शोभा हुन्थ्यो) ॥२॥

(उ)नका छोरा, (दे)शको वढिवढाउ गराउने, लडाइँमा शत्रुहरूले न जितिने तेजिला, सच्चो विचार गर्ने शङ्करदेव नाम भएका वे जो(ड राजा) हुनुभयो । सिंह जस्ता भएका (ज)स्ले पराक्र-म, दान, गौरव, ऐश्व(र्यद्वारा) ठूलो यश कमाएर (आफू) नियममा रही तहमा रहेका भारदारद्वारा पृथिवीको रक्षा गर्नु भयो ॥३॥

असल धर्म कर्म (य)श भएका, (उ)न [शङ्करदेव] का पनि (छोरा, दण्डनीति) जान्ने, धर्मात्मा, (क) र्मकाण्ड जान्ने अनुशासनप्रिय, असल गु(ण भएका श्रीध)र्मदेव राजाले राजर्षिह-रूका नयाँ चरित्रले मनुष्यहरूको हृदयलाई (खि)चेर कुलको क्रमै-संग आएको, ठूलो (नेपाल) राज्यलाई (ध)र्मले नै (फि)जाएर (रक्षा गर्नु भयो) ।.४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(कर्म गरी) शरीर मन शुद्ध भएका, चन्द्रमा जस्ता उज्याला, ऊ राजा [धर्मदेव] ले भ(ने जस्तै भएका,) मन्त्र र ऐश्वर्य पुगेका, अस्तल (प) शु भएका, (यज्ञद्वारा) देवताहरूको (पूजा गर्नु भयो)। चोखा कुलमा जन्मेकी बडा (म)हारानी राज्यवती कुलको गु(णले) गर्दा विष्णुकी लक्ष्मी जस्तै ऊ राजाकी मुख्य (प्रा)ण(पियारी) हुनुभयो ॥ ५ ॥

(सत्कर्मबाट निर)न्तर आइरहेका कीर्तिका किरणले सारा संसारलाई झलमल पारेर बर्गेन्त्रामा गए झैं राजा स्वर्ग जानुभएमा, राजासँग बिछोड हुनुभन्दा पहिले देवताहरूलाई भोजन गराउन लागेकी, त्यसबेला [राजाको स्वर्गवास भए पछि] सन्तापले आकुल व्याकुल भएकी, लुनुङ्ग परेकी, बिलखबन्द परेका नो(कर चाकर भएकी) (ध्या)नबाट एकदम हटेकी—॥ ६ ॥

बडा महारानी राज्यवती ता ऊ राजाकी पत्नी भन्ने नामले त्यस बेला भिन्ने लोकमा बसेकी, पतिव्रता लक्ष्मी नै भएकीले पछि लाग्नुहुनेछ। जसबाट शरद् ऋतुका चन्द्रमा जस्तै कान्तिले संसारलाई आनन्द दिने, उत्तम चालचलन भएका राजा श्रीमानदेव यहाँ पदा हुनुभयो ॥ ७ ॥

फर्केर आई लामो सास फेरी मुख भरी आँसु लिएर सुक्क सुक्क गर्दै ऊ महारानीले छोरा [मानदेव] लाई माया गर्दै यसो भन्नुभयो। 'तिम्रा बुवाको स्वर्गवास भयो, हाइ छोरा, तिम्रा बुवा स्वर्गे भए पछि सित्तै मेरा प्राणको के काम। नानी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

छोरा, राज्य गर, म आजै पतिको पछि लाग्छु ॥८॥

भेटघाटको काम सपना जस्तै हुन आए पछि भोग बिलासका निमित्त फैलाएका आशै आशाका जालका साथमा पति बिना घाँच्न मलाई के काम, गइहाल्छु। यसरी अकडिएकी महारानीसँग दिक्क भएका छोरा [मानदेव] ले भक्तिले [महारानीका] दुवै पाउमा शिरले छाँद हालेर जतनसाथ त्यसबेला बिन्ति गर्नु भयो ॥९॥

हजुरसँग बिछोड भए पछि मलाई भोग बिलासको के काम, जिन्दगीका सुख सयलको पो के काम। म अगाडि प्राण छोड्दछु, पछाडि यहाँबाट हजुर स्वर्ग जानुहोला। अनि कमल जस्ता मुखबाट निस्केका आँसुले भिजेका यी यस्ता बचनका पासोले खूपसँग कसिंदा पासोमा परेकी चरी जस्तै भई [महारानी] रहनुभयो ॥१०॥

[आफना] सुपुत्रका साथमा रहेर पतिको काजक्रिया गरी आफू शील स्वभाव दान इन्द्रियदमन उपवास नियमहरूले चित्तलाई खूपसंग सफा पारेर पतिको पुण्यको बढिबढाउका लागि सधैं ब्राह्मणहरूलाई पनि दान दिदैं व्रतमा रही पतिमै तन मन अर्पण गरेर साक्षात् अरुन्धती जस्तै भई रहनुभयो ॥११॥

छोरा राजा [मानदेव] पनि छातीदार, पराक्रमी, धैर्यवान् सहनशील दुनियाँमा प्रेम गर्ने, काम गर्ने तर नउडकने, मुसुक्क हाँसी कुरा गर्ने, सँत्रे आफै अघिबाट बोल्ने, तेजस्वी भए पनि घमण्ड नगर्ने, लोकको व्यवहारलाई ठीक ठीक पहिचान्ने, गरीब

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अनाथहरूका मित्र, पाहुनालाई प्यारो गर्ने, शत्रुहरूको घमण्ड तोड्ने ।१२।

हतियार चलाउने र रोक्ने कामका चातुर्यले सच्चा पराक्रम जाहेर भएका, राम्रा हात भएका, बाना लाएको सुन जस्तै मिहीन सफा वर्ण भएका, पुष्ट काँध भएका, फूलेको नील कमलको पातको जोडा लाग्दो आँखा भएका, साक्षात् देह धरेका कामदेव जस्ता सुन्दरीका विलासको उत्सव स्वरूप [हुनुभयो] ॥१३॥

मेरा बुबाबाट राम्रा अग्ला मौलाहरूले पृथ्वीलाई सिगार्नु भएको थियो। लडाइँरूपी यज्ञको आड लिएर क्षात्र धर्म बमोजीम दीक्षा लिएर म बसिरहेकोछु। पराक्रमले शत्रुको नाशका लागि पूर्व दिशातिर जान्छु। जो राजाहरू मेरा अधीनमा रहनेछन्, तिनलाई थाम्नेछु॥ १४॥

यसरी [यीकुरा सुन्नाले] पीर हटेकी सुमालाई राजाले ढोगेर भन्नुभयो। सुमा, शुद्ध तपस्या गरेर म बुबाको अऋणी हुन शक्तिन, तर राम्रोसँग आफ्नो भर पर्दो हतियारको कामले उहाँका पाउको सेवा गरेर अऋणी हुनेछु। तब अत्यन्त खुशी भएकी सुमाबाट आज्ञा पाएर राजा- ॥ १५ ॥

पूर्वको बाटो लाग्नुभयो। त्यहाँ पूर्वीया सण्ठ रजौटाहरूले इवेर टाउको निहुराए। तिनका श्रीपेचका माला भूइँमा खसे। आज्ञामा तामेल रहने तिनीहरूलाई थमौती गरी जगर फिजाएको सिंह जस्तै निडर भई राजा पश्चिम तर्फ लाग्नुभयो ॥ १६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्यहाँ रजौटाको वदमासी सुनेर टाउको हल्लाउँदै हात्तीका सूँड जस्ता पाखुरा विस्तारै निमोठ्दै उन [राजा]ले घमण्डसाथ भन्नुभयो। घोलाउँदा त्यो आउँदैन भने मेरो पराक्रमले तहमा आउला। यहाँ धेरै कुरा गरेर सितै के काम, छोटकरीमै भन्दछु ॥ १७ ॥

प्यारा मामा, धेरै अड्याङखड्याङ भएर रुमलिएको, समुद्रको जोडा लाग्दो डरलाग्दा भुमरीले र छालले पानी छ्याल्छ्याल्ल भएको गण्डकी आजै तपाईं तर्नु होस्। कलिएका शयौं असल घोडा हात्तीहरूसाथ नदी तरेर म तपाईंका फौजको पछि पछि आउँनेछु। यस्तो अठोट गरेर राजाले त्यसवेला प्रतिज्ञा पूरा गर्नुभयो ॥ १८ ॥

[राजा मानदेव] मल्लपुरीलाई जितेर त्यहाँबाट विस्तारै आपनो देशमा फर्कनुभयो। तब मनमा प्रसन्न हुदै ब्राह्मणहरूलाई अक्षय धन दान गर्नुभयो। सत् बुद्धि भएका छोराले महारानी राज्यवतीलाई सुमा, हजुर पनि मन प्रसन्न पारेर भक्ति पूर्वक आफू पनि दान गर्नु होस् ' भनेर चिन्ति चढाउनुभयो ॥ १९ ॥

( ) एतच्चिह्नं पूरितवाक्यार्थबोधकम्
[ ] एतच्चिह्नं स्पष्टार्थबोधकम्

बाबुराम आचार्यः
नपराजः पन्तः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ॐ

त्रिरत्नसौन्दर्यगाथा

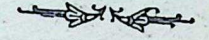

ॐ नमो गुरुगणेशाय ॐ नमः सरस्वत्यै श्रीगुरवे नमः
आत्मीयाश्रयवासनाविरहिते देवांतरानाश्रया-
च्चाञ्चल्याद्गतसौहृदं जनमनुज्ञात्वा स्वपाल्यं त्वरा ॥
प्रज्ञोपायसमाधिदानवशतो यानत्रयप्रापकं
श्रीरत्नत्रयसंज्ञकं सुविमलं धाम प्रपद्ये परं ।२२५।
श्रीधर्मोदयतः स्फुटीभवदिलाक्षेमंकरी सात्त्विकी
प्रज्ञानीतिवरप्रदानरसिका श्रीगुह्यराजेश्वरी ।
नेपालेश्वरसाहृदेवनृपतिं श्रीपृथ्विनारायणं
चर्कर्ष्यम्ब तवाघ्रिपंकजयुगं ध्याये धराधीश्वरं ।२२६।
गोर्षानाथ (धीश) तपःप्रसादितमतिर्मत्स्येन्द्रनाथः पुरा
दत्वा स्वांशमचीकरन्नृपवरं सिंहप्रतापाभिधं ।
सोयं वो दिशतु श्रियं जिनसुतो नेपालभूमण्डला-
धीशः श्रीकरुणामयो विधिहरिश्रीनीलकण्ठात्मवान् ।२२७।
नेपाले विजितेप्युपायवशतो गोर्षाधिराजो यदा (पो भूमिपो)
निष्प्रत्यूहतया नृपासनमधिष्ठातुं सशङ्को भवत् । (यदा)
नानादैवतमन्त्रजेन च हयग्रीवात्मकं सोसृज-
च्छ्रीमच्छ्रीरणवाहदूरनृपतिं प्रत्यूहदावानलं ॥२२८॥
गीर्वाणाग्रिमयुद्धविक्रमविधुं सौम्येन्द्रियं क्षीरधौ
ताराधीशमिव क्षमाप्रतिकृतिं ब्रह्मौजसा व्यापृतं ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्तत्कीर्त्तिसमृद्धये भगवती श्रीतारिणी निर्ममे,
सोद्धीकृत्य निजां तनुं जनरलाभिख्ये महास्त्यत्यगात् ।२२९।
ये धर्मा बहुशः पठन्ति च जना एवं मयेत्यादितो
रथ्यायामथ वह्निणोपि गणशः पुण्ये च पुण्ये ऽपठन् ।
मार्कण्डेय उवाच पूर्वकमथो श्रृङ्गाटके वर्णशः,
पृथ्वीं शासति भीमसेनसचिवे श्रीमन्महाराजरा-
जेन्द्रे धर्मपरायणाः समभवन् गेहे च गेहे महः ।२३०।
श्रीमानात्रेयथापाकुलजमणिरस्त्रेणवैभव्यदीक्षा-
चार्य्यः ख्यातो यशस्वी जनरल इति यत् लोकतेजःप्रदत्वात् ।
चातुर्वर्ण्यस्थितीनां हितकृतिकुशलो रीतिनीतिप्रवीणो
जीयाच्छ्रीभीमसेनः सचिवकुलमणिर्ल्लब्धभर्गप्रसादः ।२३१।

सकलसुरतोषकं, निखिलनरपोषकं,
विहितबहुभावनं, प्रचुरतरकंधुकं,
कनकमयकंचुकं, दुरितदरखण्डकं,
विविधमणिमन्दिरं, निहितगुणिमण्डलं,
सुहितनपचिंतनं, सचिवकुलभूषणं,
सकलदिशि कीर्तितं, सुकृतमयभाजनं,
जनरल इतीरितं, सुकृतिजनसंगतं,
गृणत महं अद्भुतं, भुवनभयगंजनं ।२३२॥ नेपाल्या ॥
जनरल प्रभु हे महावीर दाता सदा,
ज्ञानिपि लोक उद्धार याये गुली-
स्वरग भुवन या सिमा रूप ह्यं,
इन्द्र या थिं वडा नाम जाहीर दक्को दिशा ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गुरुगणपतिनं महाकालनं,
श्रीबुंगदेवनं लक्ष्मीनं अंश धीस्यं तया-
जिपनि यह दरिद्र उद्धार यायेगुली;
संगये छायधं धाम कायी प्रभुं । २३३ ।

(हे महावीर भयेका जनरल प्रभु ज्ञानी जनउद्धार गर्ना मा स्वर्गभुवनको रूख अर्थात् कल्पवृक्षसमान भयेका इन्द्रजस्तो ठूलो नाम सर्वत्र ख्यातिभयेको गुरू गणपति महाकाल श्रीबुंगदेव (मच्छेन्द्रनाथ) लक्ष्मी इ ईश्वरहरूले अंशदी राखेका यस्ता दया-वानले हामीदुःखीहरू उद्धार गर्ना मा कसरी किन धंवा नलिई रहन्छ प्रभुबाटे ॥ २३२)

॥ पार्वती भाषा ॥

बलीया हाकिमूले बलमिचि लिया का खहि भया
कहाँ पाऊँ नीसाप् जनरल विना भूमि भरमा ॥
प्रभू स्वामीजीका धरममय अर्द्धांगमुख्ती
दुनिञाँ का स्रेष्टा दुनिञ सित राष्न्या धरम हुन् (हो) ।२३४

पा. भा.॥ क्षत्री धर्म विषे प्रतापि जनरल् काजी विराजमान् भया
जस्ले यो जिमिवैरि निर्जित गरी श्रीस्वामिजीका वडा ।
राज्यैश्वर्य थमी दिया चहु दिगै मूलुक् खुसी भैरह्या
कोटी लक्षविती गया मृप हरू क्या कीर्ति उन्का थिया ।२३५

चित्रै चित्र वडा महल् वनि गया श्रीविश्वकर्मा पनी
चित्रै देषि त चित्त विभ्रम भयो धन्यै छ जनरल् भन्यो ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिक्पाल् हेरु दशै पनी पुसि भया दीदा भया यश् अधिक्
श्रीजर्नेल पसम्प्रभू विजयते नेपालभूमण्डले ॥ २३६ ॥

नाना स्तोत्र विचित्र (सुगीति) मंगल महल् बाद्यै बगैचा असल्
धारा पानि सरोवरै जल अमल् माछा कछुवा कमल् ।
कह्लारोत्पल केतकी गलित धुल् त्रैलोक्य का चित्त भुल्
श्रीभीमेश्वर पुण्य भूमि टुनिषेल् धन्यै छ नेपाल तल् ।२३६।

जाती चंपक मालती फुलफुलै शोभा बहूतै दियो
नारंगी फल जंबु दाख बदरी जंबीर चाक्सी भयो ।
कोठ्या ज्याविर सुंतला कटहरै लंक्यायमानै थियो
साक्षात् नन्दन कै गरी बगइचा सब्बीज पूरै थियो ।२३७।

तरह तरह पारी बीच बीचै सधामूदा
जल भर घइटाले सिचना सिंचनैमा ।
क्षण भर उबजै भै वृक्ष गुल्मै लतामा
फल फुल भरि शोभा देषियो उस् घरीमा ॥२३८॥

बाग्द्वारै ब्रषि बाचती कन समाराधन गरी सत्यले
श्रीकांतीपुर राजधानि विषये व्यापत् गरी पानिले ॥
श्रीभीमेश्वर सोउता हुनु विषे लज्जा बहुतै गरिन्
श्रीगंगा जि सरस्वती नदि जसी पर्षार [प्राकार] भित्रै पसिन् ।२३९।

श्री गंगा यमुना सरस्वति सरूप् धारा तिनै निस्कइन्
श्रीभीमेश्वर भूति संपद चमत्कारैले कृतार्थै भइन् ॥
बाद्यै मण्डप सत्तले बगइचा श्रीकांतिपूर्गैरहै
पुण्य स्थान प्रदक्षिणा गरि यकै धारा सरूप् निस्कईन् ।२४०।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

॥ नेपालभाषा ॥

शास्त्रं सीय धुनो मुलुक् स्वय धुनो लोक् शास्त्र या सार्सिया थो संसार असार सागर स सार्नेता जुको जिन् सिया। धंदा त्याग यङा गुहास दुविङा माला जपे थो छ ता. रक्षा याय गरीपया थुगु छता जिन् जा मसीया स्वता। २४१॥

(शास्त्र पढें। सारा मुलुकको स्थिति पनि अध्ययन गरें। शास्त्रको सार पनि जानि सकें। यस बाट यो अनित्य सँसार मा सार भनेको दुई कुरोमा मात्र मैले पाएँः- धन्दा त्याग गरी गुफा भित्र बसेर माला जप्नु १ (ईश्वर भजन गर्नु), गरीबको रक्षा गर्नु २। यी दुई बाहेक तीन कुरो म जान्दिन॥ २४१॥)

न्हुँ न्हुँ दुःख अपाल यां ततु ततं न्हुँ न्हुँ मही तां दतं
सुं सुं सुं झसुकाल तूततुतया छूँ छूँ मफू ज्याथिये।
फिक्का तू मन सं जुलो धन मडू धंधा सदा दामया
हा हा दैव थनी छिगू दरशनं दौर्भाग्य मोचन् जुलो।२४२।

(महिनौं बिते, प्रति दिन दुःख बढदै आएको छ। बेचैनले सुस्केरा मात्र हालिरहन्छु। कुनै कामपनि गर्न मन लाग्दैन। पैसा छैन। मन फिक्का भै रहन्छ। सधै पैसाकै मात्र धंदा हुन्छ। हाहा दैव, आज प्रभुको दर्शन पाउँदा मेरो दारिद्रय मोचन भयो। २४२)

अनुवादक—
अमोघवज्रो वज्राचार्यः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इति प्रमुदितचेताः श्रीमहाराजकीर्ति
जनरलसचिवाग्र्यस्याज्ञया सुंदराख्यः ।
गणयति च तदस्तु श्रीत्रिरत्नस्य तुष्टयै
यदि पदमपशब्दं क्षंतुमर्हन्ति सन्तः ॥२४३॥

इति श्रीत्रिरत्नसौन्दर्यगाथायां तृतीयरत्नं संपूर्णं । २४३ ।

द्वितीयपुस्तके— इति श्रीमत्त्रिरत्नसौन्दर्य्यगाथा समाप्ता । शुभं ।

इयं त्रिरत्नसौन्दर्यगाथा प्रधानामात्यजनरलभीमसेनस्थापाज्ञया यज्ञानन्दपूर्वजेन सुन्दरानन्दभिक्षुणा मोनगृहनिवासिना (पाटने) निर्मिता । अत्र च. २४३ त्रिचत्वारिंशदुत्तरे द्वे शते श्लोकाः सन्ति । परन्त्वस्माभिस्तु केवलं विंशतिः पद्यानि तृतीयरत्नरूपाणि प्राप्तानि । अनुमीयते, पृथ्वीनारायणविजयमारभ्य प्रतापसिंहरणबहादूरसहितगीर्वाणयुद्धस्य राजेन्द्रजन्मावधि वृत्तमनेन गाथायां निबद्धमिति । तस्मात् पाठकाः श्रोतारश्च सुजनाः ! भवतां मध्ये कस्यापि पार्श्वे प्रथमरत्नं द्वितीयरत्नं च यदि विद्यते, तदा द्रुष्टं दीयतामन्यथा सूच्यतां कार्यालये राजकीयपुस्तकालये घण्टागृहेऽध्यक्षः। पुस्तकं परावर्त्यते, दातुर्नाम कृतज्ञतया प्रकाश्यते । अत्र संस्कृतं नेपाली गोरखालीति भाषात्रयम् । लिपिर्देवनागरी ।

योगी नरहरिनाथः

भावानुवाद

प्रथम २ श्लोकले मङ्गल गरेको छ । कवि बुद्ध धर्म संघ र तारा गुह्येश्वरी लोकेश्वर को भक्त रहे छ । गोर्खाधिराज नेपालविजय गरी सके पछि सबै देवी देवता मनाइ कन सिंहासन मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विराजमान भये छन् । करुणामय का प्रसाद ले प्रतापसिंह भये । हयग्रीव का प्रसाद ले बडा बहादुर रणबहादुर भये । तारा का प्रसाद ले ब्रह्मतेजले व्याप्त भयेका गीर्वाणयुद्ध भये । तारा कै प्रताप ले जनरल भीमसेन थापा भये । जो 'एवं मया श्रुतमेकस्मिन् समये भगवान् गृध्रकूटपर्वते विहरति स्म' इत्यादि पढद छन् । 'दशबल तव नित्यं सुप्रभातं प्रभातम्' इत्यादि जो पाठ गर्द छन् । गद्दी - हो मा टोली बाँधी वज्र हाथ मा लियेर 'पुण्ये पुण्ये' इत्यादि भन्द छन् । तथा जो 'ॐ नमश्चण्डिकायै ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ यद्गुह्यं परमं लोके सर्वरक्षाकरं नृणां ..... ॥ सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यतेऽष्टमः ॥ सावर्णिर्भविता मनुः ॥ इत्यादि अन्त पाठ पढ्दछन् । ति सबै श्रीमन्महाराजाधिराज को राजकाज प्रधानसचिव भीमसेन बाट चल्दा निर्विघ्न छन् ।

यहाँ पछि आत्रेयगोत्र का थापाकुल मा मणिस्वरूप शत्रुविजयी नीतिज्ञ र धर्मज्ञ उदारचेता यशस्वी जनरल भीमसेन ले बनाये का सुनथरा बागदरबार भीमभक्तेश्वर धर्मशाला आदि को वर्णन संस्कृत नेपाली गोर्खाली तिनै भाषा मा रोचक शैली ले गरेको छ ।

अनुवादक—
योगी देवीनाथ मृगस्थली

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कोते सज्ञातया घटनया राणान्ववायो नेपाले लब्धराज्यो बभूव । तद्विषयका जिज्ञासा चैतिहासिकानां मनसि निसर्गेण समुत्पद्यते । तात्कालिकीं परिस्थितिं कियताप्यंशेन बोधयितुं क्षमत्वेन संभावितस्य जङ्गबहादुरकृतस्य शासनपत्रस्य प्रकाशनं समुचितमिति नेपालीभाषातोऽनूद्य तत्प्रकाश्यते ।

ॐ स्वस्ति (थापाथलीप्रासादात्) प्रचण्डभुजदण्डसनाथः कुँवरराणान्ववाय आंग्लचीनसार्वभौमवितीर्णविरुदावलिविराजमानः प्रधानं मन्त्रित्वं सैनापत्यं च समुपेतो महाराजः श्रीजङ्गबहादुरस्तत्प्रयुक्तो राजकुमारकुमारात्मजः कुँवरराणान्ववायः प्रधानसेनापतिः श्रीरणोद्दीपसिंहश्च कुशली मन्त्रिनायकस्य जानसाहस्य पौत्रौ गौरीप्रसादसाह-विष्णुध्वजसाहौ कुशलमाभाष्य समाज्ञापयति विदितं भवतु युवयोर्युष्मत्पितृोर्मतिसचिवे गोप्रसादसाहे कर्मसचिवे समरबहादुरसाहे च कोते हतयोर्युष्मत्पितामहे च भारतं प्रतिनिर्वासिते युवयोर्हिरण्यं कुप्यं गृहक्षेत्रादिकं च सेनयाऽलुठ्यत । सेनयाऽपहृतं राज्ञाऽपहृत्य राजभोग्यतामापादितं च तत् परावर्तयितुमशक्यमिति तल्लब्धुं युवां न प्रभवथः । अवशिष्टं निक्षिप्तं प्रयुक्तं वैतनिकत्वेन लब्धे क्षेत्रे क्रेतृसंघर्षमुपेत्यायक्रयविक्रयिकेभ्यो वा करदकर्षकेभ्य आदेयत्वेनावशिष्टं यत्र तत्र गतं वालं हिरण्यं कुप्यं चतुष्पदादिकं च विचित्य युवां भोक्तुं व्यवहर्तुं च प्रभवथ इति शासनेन युवयोरनुग्रहः कृतः । तदेवंवेदिभ्यां युवाभ्यामनुग्रहं मत्वा तद् विचित्य भोक्तव्यम् । (वैक्रम) संवत् १९२९ श्रावणबहुलदिवा २ सोमवासरे ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

नेपालीभाषायां समुपलब्धं मूलं शासनपत्रम्। गोरखाभूप-
पृथ्वीपतिवंश्यस्य वमसाहप्रपौत्रपुत्रस्य चौ. पूर्णचन्द्रसाहस्य
समीपे महतीभ्यां द्वाभ्यां कृष्णमुद्राभ्यां सनाथमिदं शासनपत्रं
वर्तते।

स्व स्ति श्री म द ती प्र च ण्ड भु ज द ण्डे त्या दि श्री श्री
श्री म हा रा ज ज ङ्ग व हा दु र रा णा जी सि लि थो ङ लि न्
पि श्मा को का ङ् वा ङ् स्था न् प्रा ई भ् मि नि ष्ट र या ण्ड क
म्या ण्ड र ई न ची फ क स्य रक्का

स्व स्ति श्री म द्रा ज कु मा र कु मा रा त्म ज श्री क म्या
ड र ई न ची फं ज न र ल र ण उ द्दि प सिं ह कु व र रा णा
क स्य प त्र म्- आ गे चौ त रि या जा न सा ह का ना ती गो
रि प्र सा द सा ह वी श्न धो ज सा ह के ति घ्रा वा वा का जि
गो प्र साद सा ह स र्दा र स म र व हा दु र सा ह को त मा
प र्दा र ति घ्रा वा ज्या म धे स् ति र ध पा ई दा तिघ्रा न ग दे
जि नि स् ध न सं प तो कं पु ले लु ट पि ट ग र्दा लु ट मा ग
या को स र्का र ला ग्या को ग या को ग यो ति मि पा उ दै
नौ वां कि र ह्या को ना सो रा ष्या को का र वा रि सँ ग को
षा न् गी का ठे क दा र मो हि सँ ग वां कि र ह्या को के टा के
टी ज त्र तत्र ग या को न ग द जि नि स चौ पा या ... ङ षो
जि पानु वे हो नुं भ नि रक्का द स्व त् ग रि व क्स्यौं आ फ ना
षातिरज्मा सँ ग षो जि लि न्या का म् गर ई ति स स्व त्
१९२९ सा ल मिति श्रा व ण वदी २ रो ज २ शु भ म्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

योगिनो नरहरिनाथस्य चौ. पूर्णचन्द्रसाहस्य च सौहार्देनायुष्मतोर्धनवज्रबज्राचार्यस्य ज्ञानमणिनेपालस्य च साहाय्येन चेदं प्रकाशयितुं समर्थोहं तानभिनन्दामि।

नयराजः पन्तः

त्रिपुरेश्वरसमीपे वाग्वत्यास्तीरे नारायणमन्दिरे वर्तमाने
जङ्गबहादुरमूर्तिसनाथे शिलास्तम्भे समुत्कीर्णो
जङ्गबहादुरप्रशस्तिमयोभिलेखो वर्तते।
अयमभि लेखो नेपालीभाषायां वर्तते।
तस्य भावस्य संस्कृतभाषायामनू-
क्तिरियम्। तात्कालिकीं
स्थितिं दर्शयितु-
मयमभिलेखः
प्रभवति।

नेपालदेशाभिजना प्रजा या लाभाय ये पण्यभृतश्च सार्थाः।
दिश्युत्तरस्यामभिवर्तमानं भोटाभिधं नीवृतमावसन्ति ॥१॥

एतान् यदा भोटधराधिकारिगणो विधायापकृतीरनेकाः।
शुल्कं प्रवद्धर्ध्य प्रसभं च गृण्हन् प्रपीडयामास भृशं सगर्वः ॥२॥

अन्यायमाचर्य महान्तमेवं प्रपीडितास्वेव निजप्रजासु।
भोटाधिपंस्वं वशमानिनीषुरसौ सिसङ्ग्रामयिषामबोढ ॥३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीचीनदेशाधिपसार्वभौमसन्धिं दृढं पूर्वतरं न निघ्नन् ।
आयोधनायोचितमन्वतिष्ठत् तदा महान्तं बलसंग्रहं सः ॥ ४ ॥

भोटीयराज्येन सहाभियोद्धुं स्थलस्थलस्थेषु रणाजिरेषु ।
सेनासमेताननुजान् निजान् स प्रास्थापयच्छस्त्रयुतान् पुरस्तात् ॥५॥

अष्टोनि(३८)वर्षे वयसि स्वकीये स्वयं च सैन्येन समन्वितः सन् ।
उपोयवानाजिमुखे ऽनुसर्पन् झुगाख्यदुर्गावधि योद्धुकामः ॥६॥

युद्ध्वा ततो भोटधराधिपालसैन्यैः सहाऽसावुपविशकृत्वः ।
झुगां कुति ढ्याकलिङं चदुर्गं तथाऽजयत् ताकलखारकोटम् ॥७

स्तम्भाभिलेखस्य मूलरूपम् ।

श्रीनेपाल मुलुकका महाजन स्येत भोटजान्यहरुलाइ भोटवा-
ट वेजाइ विदुत् गरि महसुल बढाई ली अंन्याय गर्दा आफनु ३८
वर्षको उमेर हुदा श्री चिन बाद साहसँग सलतन थामि फौज
उठाइ जगा जगामा आफनाभाइहरुलाइ पठाइ झुगा ताकध्रा (ल्हा)
सम्म आफना जियेगै भोटसँग १९ लडाञी गरि झुगा कुति ढ्याक
लिङ् ताक्लाबार सम्म सर गरि ।

[क्रमशः]

ज्ञानमणिनेपालः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिङ्निर्देशः

संसारे किमनोदिकालचलिते वस्त्वस्ति यच्छाश्वतं,
कीर्तिःकिञ्च न चञ्चलेति कृतिनः कुर्वान्त कर्मादृभुतम् ।
येनात्मा स्वजनाः स्वदेशमहिमाऽऽरोहन्ति दिव्यास्पदं,
तेषामेष विशेष्तोषविषयः सन्देश उद्दिश्यते ॥ १ ॥
मत्तः सत्कृतिकौशलं भुवि जनो जानातु भावीति यः,
सत्कर्माणि करोति लौकिकसुखं त्यक्त्वा विवेकी जनः ।
तस्यैवान्वयजा जगन्ति जहुषः कृत्वा जघन्याः क्रियाः,
स्वं स्वीयं सकलं विनाश्य सहसा विस्मापयन्तीत्यहो ! ।२॥
पूर्वं येऽत्र किरातगोत्रहिषपा भूपाश्चिरायाभवन्
वैशालैः सह मल्लसाहसहिताः पुण्यप्रताप्रान्विताः,
भूताः सन्ति च भाविनश्च सकला राजन्ति राजर्षयः,
सभ्या लिच्छवयो वृषप्रियहिताः कीर्त्या धरित्रीतले, ॥ ३ ॥
सहृदयहृदयालोकः, पुराविदां संशयाभ्रहतिमरुतः ।
भ्रान्तानामिह पद्धतिरुद्धृत इत्येष सन्देशः ।४॥

देवग्राम आर्यातीर्थोपरि मृगस्थलग्राम्

[शिवलिङ्गपादपीठे प्राचीनरूपलोक्षरेषु]

(१) ॐ स्वस्ति संवत् अ प्लु १५ वैशाखे शुक्लदिवा पौर्णमास्यां
भट्टारकमहाराज
(२) श्रीरामदेवस्य साग्रं वर्षशतं समाज्ञापयति महाराजमहासामन्त
(३) श्रीकपल्लीः कुशलीः भगवतः नाथेश्वराय मानमत्या दत्तं देव
(४) ग्रामोऽयं शो शालगंधी(वी)क्षेत्रपिण्डकमाथ (४) ह (८) तत्र देशे
खड्गस्वामिनः
(५) दत्तम् । मा २ योगी नरहरिनाथः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चित्रकारः

रत्नलाल, चित्रकारी लायेकू साल काठमाडौ नेपाल ।

काष्ठकारः

ज्ञानरत्नः सिन्दुराकारः — (श्री लंथाः)
काष्ठ- चित्र - साँचो (कार्यालयः)
$\frac{१५}{८४०}$ यतखा टोल काठमाडौ नेपाले ।

सरस्वतीप्रेसमहावौद्धमासङ्कूलीनेपालतः ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स. पु. गो. द. नं. ००३३

श्रीसंस्कृतसन्देशसहायका ग्राहकाश्च

महानुभावाः

श्री ज. मा ध व श स्त्री र ज. वा. रा.		९९।
श्री ज. केशर शमशेर ज. वा. रा.	मोरू	५।
श्री कविराज पं. दीननाथ शर्मा		५।
श्री गोविन्द हरिजङ्गम लाठे भ. पु.		४।
श्री खुब्बा भीमप्रसाद उपाध्यायः—		५।
श्री प्रि. पं. सोमनाथशर्म. सिंदेलः		४।
श्री पं. रामचन्द्रशर्मा पौड्येलः		४।
श्री पं. दातोरामशर्मा		४
श्री पं. तुलसीरमणशर्मा पराजुली		४
श्री हा. हिमालयमणि आ ही.		४
श्री पं. क. उमानाथशर्मा आचार्यः		४।
श्री खु. शूलपाणिशर्मा		४।
श्री पं. विद्यानाथशर्मा		४।
श्री कविराजःसिद्धिगोपालवैद्यः		४।
श्री मा. जनकलालशर्मा		४।
श्री वैद्य. राजबुद्धकान्छामापाललितपुरः		४।
श्रीमतो गोतादेवोद्धार. प्रशान्त. ी मुखोपाध्याय जष्टिस		
३६ बालीगञ्ज पार्क कलकत्ता १९ नं. कं. रु.		४।
श्रीचित्रग्राहकः सन्तबहादुर. कर्माचार्यः		४।
श्री पं.ऋषभदेवशर्मा		३।
श्री मा. नरप्रसादशर्मा लामीछाने		१।५०
श्री मा. ताराप्रसादशर्मा लामीछाने		१।५०
श्री ऐ. शि.म. बाबुरामशर्मा आचार्यः		१।५०

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu